

Spaarnezicht belicht

Jong-leren door faciliteren, coördineren,
mediëren en controleren

R.M. Eenshuistra
E.E. Campbell
B. Bijl

Colofon

februari 2012

Dit rapport is te bestellen bij:

PI Research

Postbus 366

1115 ZH Duivendrecht

Telefoon: 020 – 65 01 500

www.piresearch.nl

In opdracht van:

Stichting Spaarnezicht

Met dank aan:

Stichting Steunfonds Pro Juventute Nederland

Stichting Mundo Crastini Meliori

Een stichting die anoniem wenst te blijven

Over de auteurs:

Mevr. drs. R. (Rena) Eenshuistra en dr. B. (Bas) Bijl zijn senior onderzoekers bij PI Research te Duivendrecht. Mevr. drs. E. (Efua) E. Campbell is werkzaam als junior onderzoeker bij PI Research. PI Research is een organisatie voor onderzoek, innovatie en opleiding, gericht op de ontwikkeling, opvoeding en behandeling van kinderen en jongeren.

Overname, openbaarmaking en/of verspreiding van (gedeelten van) deze uitgave is niet toegestaan zonder toestemming van de auteurs.

© 2012 PI Research, auteursrecht voorbehouden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	V
Samenvatting	VII
1 Inleiding	11
1.1 Zwerfjongeren in beeld	11
1.2 Viciieuze cirkel	11
1.3 Goede voornemens	12
1.4 Hulp aan zwerfjongeren.....	13
1.5 Spaarnezicht: opvang én begeleiding	13
2 Het onderzoek	15
2.1 Het onderzoek in perspectief	15
2.2 De vragen	15
2.3 De aanpak.....	16
3 Resultaten	17
3.1 Functioneren van Spaarnezicht verblijvende jongeren	17
3.1.1 Een aantal door de jongeren gerapporteerde doelgroepkenmerken	17
3.1.2 Psychisch en lichamelijk functioneren	17
3.1.3 Omgaan met stress en problemen	19
3.2 Doel en werkwijze Spaarnezicht.....	20
3.2.1 Organisatie en medewerkers	20
3.2.2 Afspraken en persoonlijke leerdoelen	21
3.2.3 Werkwijze begeleiding	22
3.2.4 Evaluatie werkwijze begeleiding door begeleiders en mentoren	23
3.2.5 Evaluatie werkwijze begeleiding door de jongeren	24
3.3 Resultaten begeleiding	25
3.3.1 Enkele doelgroepkenmerken van uit Spaarnezicht vertrekkende en vertrokken jongeren	25
3.3.2 Gerealiseerde afspraken en leerdoelen: de eindverslagen.....	25
3.3.3 Toekomstperspectief van de jongeren volgens begeleiders en mentoren	27
3.3.4 Draagkracht van de jongeren na vertrek uit Spaarnezicht	27

3.3.5	Indicatie maatschappelijke (re)integratie na verblijf in Spaarnezicht	28
3.3.6	Effectiviteit van begeleiding volgens vertrekkende jongeren	29
4	Conclusie en aanbevelingen	31
4.1	Wat heeft het onderzoek opgeleverd?	31
4.2	Jongeren in Spaarnezicht.....	31
4.3	Bemoeizorg: faciliteren, coördineren, mediëren en controleren	32
4.4	Visie versus methode	33
4.5	Enkele suggesties voor aanpassing van de werkwijze	34
4.6	Spaarnezicht werkt	35
4.7	Slotbeschouwing.....	36
	Referenties	39
Bijlage A	Toelichting instrumenten	41
Bijlage B	Resultaten: functioneren jongeren	43
Bijlage C	Resultaten: afspraken en leerdoelen	45

Voorwoord

Reikhalzend keken wij uit naar de resultaten van het onderzoek 'Spaarnезicht belicht'. Nu ligt het onderzoeksrapport opeens voor ons. Een spannend moment, want doen we het eigenlijk wel zo goed als we zelf vaak denken...?

Spaarnезicht is een kleine organisatie die zich specifiek richt op de opvang en begeleiding van 'zwerfjongeren'. We vormen een hecht clubje medewerkers, actief en betrokken om de situatie van 'onze' bewoners te verbeteren. Dat begint met hen een 'bed, brood en bad' te bieden, maar wij zijn en doen zo veel meer dan opvang alleen.

Deze combinatie van opvang en begeleiding; daar zijn wij bij Spaarnезicht trots op en dat laten we onszelf en onze omgeving dan ook graag weten. Maar is die trots ook terecht? Hebben 'onze' jongeren ook echt profijt van de zorg én begeleiding die wij bieden?

In dit rapport vindt u de antwoorden op deze vragen. Er was moed voor nodig om onszelf en onze organisatie door derden tegen het licht te laten houden. Even spannend is het om de uitkomsten van dit onderzoek met u te delen. Maar bovenal heerst het gevoel dat wij met deze resultaten verder kunnen bouwen!

Wij kunnen ons bovendien voorstellen dat ook andere betrokkenen met belangstelling kennis zullen nemen van deze onderzoeksresultaten

Januari 2012

Jan Voorwinden

Voorzitter Raad van Bestuur Stichting Spaarnезicht

Samenvatting

Spaarnezicht: ‘bed, bad, brood’ én begeleiding

Spaarnezicht is één van de eerste pensions voor dak- en thuisloze jongeren in Nederland. Het biedt opvang en begeleiding aan zwerfjongeren tussen de 16 en 23 jaar. Het pension op de Kruisweg in Haarlem biedt plaats aan 22 jongeren. Spaarnezicht neemt jongeren op uit Midden- en Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer en is de enige voorziening voor zwerfjongeren in de regio.

In de visie van Spaarnezicht vergt hulp aan zwerfjongeren meer dan 'bed-bad-brood'. Daarom wordt veel geïnvesteerd in de begeleiding van jongeren ('bemoeizorg'). Spaarnezicht biedt deze jongeren kortdurend onderdak en begeleidt hen via een persoonsgerichte, individuele benadering naar werk en scholing, naar zelfstandige woonruimte of een (geïndiceerde of nog te indiceren) vervolgplek in de jeugdzorg, een RIBW of de LVG-sector.

Het onderzoek: ‘Wat is de kwaliteit van de begeleiding?’

Spaarnezicht staat als maatschappelijke voorziening onder druk. Aan de ene kant is de vraag naar opvang en begeleiding groot. Daar staat tegenover dat de financiering van Spaarnezicht niet structureel gewaarborgd is en er onzekerheid bestaat over het voortbestaan op de langere termijn. Tegen deze achtergrond tracht men met relatief bescheiden middelen te voorkomen dat kwetsbare, maar ook moeilijk hanteerbare jongeren verder afglijden en marginaliseren.

In Spaarnezicht leeft de overtuiging dat het merendeel van de jongeren profijt heeft van de begeleiding en zorg die Spaarnezicht biedt. In het onderzoek 'Spaarnezicht belicht' is nagegaan in hoeverre dit beeld gerechtvaardigd is. Dat wil zeggen, er is onderzocht wat kenmerkend is voor de problematiek van de in Spaarnezicht verblijvende jongeren. Daarnaast is gekeken of het aanbod en de aanpak van Spaarnezicht aansluiten bij hetgeen de deze jongeren nodig hebben om integratie in de samenleving te herstellen of te verbeteren.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden zijn verschillende vragenlijsten afgenomen bij in Spaarnezicht verblijvende, uit Spaarnezicht vertrekkende jongeren en reeds uit Spaarnezicht vertrokken jongeren. Daarnaast zijn bij begeleiders en mentoren ook verschillende vragenlijsten afgenomen. Met verschillende medewerkers zijn interviews gehouden. Tenslotte is een groot aantal *intake*- en eindverslagen geanalyseerd.

De bewoners: diverse en complexe problemen

De resultaten van het onderzoek laten dat het merendeel van de bewoners van Spaarnezicht een verscheidenheid aan psychische en daarmee samenhangende lichamelijke problemen vertoont. (Bijvoorbeeld: gevoeliger voor depressies, meer slaapproblemen, meer wantrouwen, meer hostiliteit, meer aan angst gerelateerde klachten, meer cognitieve stoornissen.) Vaak is er eveneens sprake van complexe problematiek. Opvallend is dat de vrouwelijke bewoners meer psychische problematiek vertonen dan de mannelijke bewoners. Bij veel jongeren is er sprake van een overmatig alcohol- en drugsgebruik. Ook is te zien dat het merendeel van de bewoners een afwijkende aanpak heeft voor het omgaan met problemen en stress. (Er wordt bijv. vaker gebruik gemaakt van vermijdende en passieve oplossingsstrategieën.) Duidelijk is dat het niet eenvoudig is om over **het** profiel van **de** Spaarnezichtbewoner te spreken. Dit is ook niet verwonderlijk, aangezien Spaarnezicht een basisvoorziening is voor alle jongeren die opvang nodig hebben.

De werkwijze: faciliteren, coördineren, mediëren en controleren

Behalve 'bed-bad-brood' investeert Spaarnezicht eveneens veel in begeleiding ofwel in 'bemoeizorg'. In Spaarnezicht is de 'bemoeizorg' geïntegreerd in de 24-uurs zorg die zij hun jongeren bieden. Dit maakt de begeleiding in Spaarnezicht uniek ten opzichte van (opvang)organisaties waarin 'bed-bad-brood' en begeleiding gescheiden zijn.

Spaarnezicht's begeleiding of 'bemoeizorg' omvat vier pijlers. Allereerst faciliteert Spaarnezicht door jongeren te helpen contacten te leggen met instanties, hulpverleners, etcetera, en hierbij als schakel te fungeren tussen de jongeren en deze partijen. Spaarnezicht coördineert door jongeren en de verschillende partijen met elkaar op één lijn te brengen en samen met de jongere een plan voor de jongere uit te zetten, maar helpt ook de jongeren bij het zelf leren coördineren van hun activiteiten. Spaarnezicht speelt een mediërende rol bij het verhelpen van eventuele conflicten die spelen tussen jongeren en bijvoorbeeld instanties of familie. Tot slot is te zien dat Spaarnezicht op verschillende gebieden een controlerende rol vervult.

De resultaten: Spaarnezicht werkt

'Spaarnezicht belicht' wijst uit dat het aanbod en de aanpak van Spaarnezicht tot positieve resultaten heeft geleid voor de in dit onderzoek onderzochte jongeren. Begeleiders zijn gematigd positief tot positief over de toekomstkansen van de vertrekkende jongeren. Daarnaast geven de vertrekkende jongeren aan dat zij vinden dat de begeleiding in Spaarnezicht voor hen effectief is geweest. Voor de reeds uit Spaarnezicht vertrokken jongeren kan geconcludeerd worden dat zij redelijk succesvol maatschappelijk geïntegreerd zijn. Tenslotte geeft het merendeel van de reeds vertrokken jongeren aan dat hun middelengebruik genormaliseerd was.

Enkele kanttekeningen

Het onderzoek kent ook een aantal kanttekeningen. Deze hebben ten eerste betrekking op de relatief selecte en kleine groep jongeren die is onderzocht. Ten tweede is in het onderzoek de belangrijkste indicator voor het succes van begeleiding gedefinieerd als de mate waarin jongeren maatschappelijk gereïntegreerd zijn. Het onderzoek laat zien dat de jongeren waarvan geconcludeerd wordt dat ze maatschappelijk gereïntegreerd zijn, allemaal in meer of mindere mate schulden hebben. Dit maakt dat de maatschappelijke reïntegratie zich in een kwetsbaar evenwicht bevindt. Daarnaast is maatschappelijke reïntegratie voor een deel van de (ex) Spaarnesichtbewoners mogelijk niet een goede maat om de resultaten van de begeleiding te evalueren.

Aanbevelingen

'Spaarnesicht belicht' laat ook enkele aanknopingspunten voor verbetering of aanpassing van de werkwijze zien. Zo zegt Spaarnesicht niet volgens een vaste methodiek te begeleiden. De wijze waarop de begeleiding in Spaarnesicht plaatsvindt, getuigt echter wel van een sterke visie met daarin duidelijke handvatten voor begeleiding. Toch is het aan te bevelen de nu deels impliciete werkwijze meer te expliciteren en inzichtelijker te maken en zo de visie meer uit te werken naar een methodiek of methodische wijze van begeleiden. Dit heeft voordelen voor de transparantie, de verantwoording, de overdraagbaarheid en kwaliteitszorg. 'Spaarnesicht belicht' laat eveneens zien dat het raadzaam is extra tijd en moeite te investeren in het goed documenteren in de eindverslagen of en in welke mate de in de *intake* gemaakte afspraken en doelen zijn gerealiseerd. Hierdoor kan het effect van de begeleiding beter geëvalueerd worden. Ook laat het onderzoek zien dat op een aantal aspecten van de begeleiding meer accent gelegd zou kunnen worden. Een laatste punt van aanbeveling is om extra aandacht in werkwijze te besteden aan hoe psychische en emotionele problemen te bespreken met jongeren.

Naast aanbevelingen voor verbetering van de werkwijze biedt het onderzoek ook een aantal meer algemene aanbevelingen en een mogelijke bron van informatie voor derden. De huidige bevindingen laten ondermeer zien dat meer (systematisch) onderzoek nodig is om de verschillende profielen van verschillende groepen zwerfjongeren in kaart te brengen. Het huidige onderzoek levert eveneens twee mogelijke kenmerken op van jongeren die er in slagen maatschappelijke goed te (re)integreren. Allereerst zien we dat het belangrijk is dat jongeren traceerbaar zijn na hun verblijf in Spaarnesicht. Daarnaast is het hebben van schulden, zoals eerder gezegd, een factor die maatschappelijke reïntegratie negatief kan beïnvloeden.

1 Inleiding

1.1 Zwerfjongeren in beeld

Zwerfjongeren zijn feitelijk of residentieel daklozen onder de 23 jaar met meervoudige problemen. Deze definitie is in 2010 door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) vastgesteld. In Nederland leven, volgens deze definitie, ongeveer 9000 zwerfjongeren (Brummelhuis & Drouven, 2011).¹ Voor deze laatste telling zijn de Nederlandse gemeenten en verschillende opvanginstellingen voor zwerfjongeren benaderd om feitelijke aantallen boven water te krijgen. Daarnaast is een schatting gemaakt van het landelijk aantal zwerfjongeren op basis van onder andere de jaarlijkse doorstroomgegevens van de verschillende opvanginstellingen. Op basis van deze berekeningen gaat men ervan uit dat het genoemde aantal van 9000 zwerfjongeren mogelijk een conservatieve schatting is, maar toch de werkelijkheid benadert. Bij deze telling is namelijk opgemerkt dat men waarschijnlijk niet alle zwerfjongeren in beeld heeft kunnen brengen. Ook de brancheorganisatie Federatie Opvang (FO) heeft zeer recentelijk bekendgemaakt dat in 2010 bijna 9000 jongeren zich gemeld hebben bij de verschillende opvangcentra.² Het gaat hier volgens de brancheorganisatie om een record.

1.2 Vicieuze cirkel

Zwerfjongeren zijn als gevolg van een opeenstapeling van problemen en andere ongunstige levensomstandigheden tussen wal en schip geraakt, waarvan hun dak- of thuisloosheid een belangrijke exponent is. Veel jongeren zijn in hun ontwikkeling naar volwassenheid vastgelopen door (een combinatie van): schulden, alcohol- of drugsverslaving, mishandeling, justitiecontacten, problemen op school of met werk, echtscheiding of overlijden van ouders, verkeerde vrienden of het geheel ontbreken van een sociaal vangnet, psychische aandoeningen zoals gedragsstoornissen en depressies. Bij een kwart van deze jongeren is bovendien sprake van een licht verstandelijke handicap. Een bijzondere categorie is de groep (aanstaande) jonge moeders met meervoudige problematiek (Heineke, 2007; SZN, 2009).

Deze jongeren dreigen gemakkelijk in een vicieuze cirkel te belanden wanneer zij dak- of thuisloos zijn geworden. Een opleiding volgen of werken is moeilijk zonder

¹ Het betreft hier een telling die door onderzoeks- en adviesbureau HHM in opdracht van het Ministerie van VWS is uitgevoerd.

² Bron: Persbericht 8 december 2011, vermeld op de website van de brancheorganisatie Federatie Opvang: <http://www.opvang.nl>.

huisvesting en zonder inkomen wordt huisvesting moeilijk. Wanneer de jongere schulden heeft, kunnen deze zonder inkomen niet afgelost worden, maar komt de jongere vaak ook niet in aanraking voor schuldsanering. Daarnaast lukt het de meeste zwerfjongeren niet om zonder begeleiding of hulp adequaat aan hun problemen te werken of zijn zij niet in de positie om adequate hulp te zoeken (en te krijgen). Bovendien hebben zwerfjongeren vaak meerdere indicaties nodig om aanspraak te kunnen maken op behandeling, inkomen of financiële ondersteuning, zelfstandig of begeleid wonen, schuldsaneringsmaatregelen, etcetera.

1.3 Goede voornemens

In juli 2011 heeft de Staatsecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) haar beleidsvoornemens ten aanzien van het zwerfjongerenbeleid gepresenteerd. In deze notitie constateert zij allereerst dat gemeenten het lastig vinden om voor zwerfjongeren de opvang en de hulpverlening te organiseren. In 2009 concludeerde de Algemene Rekenkamer al dat hulp aan zwerfjongeren verbetert wanneer gemeenten over een sluitende keten van voorzieningen beschikken. Dit vereist een nauwe samenwerking tussen zorgaanbieders en andere relevante instanties. Ondanks het feit dat in verschillende gemeenten het aantal opvangplaatsen is gegroeid en het aantal gemeenten dat beschikt over een sluitende keten van voorzieningen voor zwerfjongeren is toegenomen (Algemene Rekenkamer, 2009), blijken instanties nog steeds vaak slecht samen te werken en blijkt de hulp nog vaak onvoldoende. Volgens de staatssecretaris zal de decentralisatie van de extramurale begeleiding uit de AWBZ en de decentralisatie van de jeugdzorg van provincies naar het gemeentelijk domein er aan bijdragen dat de gemeentelijke regierol wordt versterkt en dat samenwerking tussen instanties wordt verbeterd. Zij constateert echter ook deze wijzigingen niet afgewacht moeten worden gezien de ernst en omvang van de zwerfjongerenproblematiek. Vanaf eind 2011 tot begin 2013 zal daarom (in eerste instantie bij een aantal gemeenten) een ondersteuningsprogramma uitgezet worden, waarin per gemeente (en samen met de gemeente) gekeken wordt hoe de gemeente geholpen of ondersteund kan worden in haar aanpak van zwerfjongeren. Daarnaast is de staatssecretaris voornemens verschillende onderzoeken te laten uitvoeren, waaronder profielonderzoeken om de diversiteit in groepen zwerfjongeren in kaart te brengen. Een recentelijk uitgevoerd metaonderzoek heeft laten zien dat de kenmerken, behoeften en omstandigheden van zwerfjongeren lokaal zo uiteenlopen, dat het voor het uitvoeren van een gemeentelijke aanpak bevorderlijk zou zijn eerst meer zicht te krijgen op de verschillende (lokale) profielen van zwerfjongeren (Fransen & Van den Handel, 2011).

1.4 Hulp aan zwerfjongeren

Een belangrijk deel van de hulp aan zwerfjongeren bestaat uit het bieden van directe opvang ('bed-bad-brood') ter overbrugging van een crisissituatie. Voor een structurele oplossing van de problemen waarmee de jongeren te maken hebben is meer nodig. Hoewel zwerfjongeren de behoefte aan ondersteuning en begeleiding (hulpvraag) niet altijd zo expliciet zullen formuleren, laten hun geschiedenissen doorgaans zien dat het aantal problemen waarmee zij kampen overweldigend is en dat zij er niet zelden alleen voor staan. De steun van een sociaal netwerk (familie, vrienden e.d.) ontbreekt vaak. Daar komt bij dat zwerfjongeren niet altijd de eigen problemen herkennen en/of onderkennen en dat het hen nogal eens ontbreekt aan de motivatie om hun situatie te verbeteren (Fransen, Van den Handel & Wolswinkel, 2009). Om de negatieve spiraal waarin de jongeren zich bevinden te doorbreken en de weg naar aansluiting en maatschappelijke integratie in te slaan is intensieve en activerende begeleiding nodig. Jongeren dienen bijna letterlijk bij de hand te worden genomen – in feite door middel van 'bemoeizorg' – om met en voor hen een beter toekomstperspectief te bewerkstelligen (vgl. SZN, 2009) en te voorkomen dat zij buiten beeld vallen.

1.5 Spaarnesicht: opvang én begeleiding

Spaarnesicht – één van de eerste pensions voor dak- en thuisloze jongeren in Nederland – bestaat sinds 1994 en biedt opvang en begeleiding aan zwerfjongeren tussen de 16 en 23 jaar³. Het pension op de Kruisweg in Haarlem biedt plaats aan 22 jongeren. Gemiddeld genomen verblijven jongeren vier maanden, maar de verblijfsduur loopt sterk uiteen, variërend van enkele weken tot, soms, een jaar.⁴ Spaarnesicht neemt jongeren op uit Midden- en Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer en is de enige voorziening voor zwerfjongeren in de regio.

In de visie van Spaarnesicht vergt hulp aan zwerfjongeren meer dan 'bed-bad-brood'. Daarom wordt veel geïnvesteerd in de begeleiding van jongeren ('bemoeizorg') in termen van formatie, expertise en *commitment*. Spaarnesicht biedt deze jongeren kortdurend onderdak en begeleidt hen via een persoonsgerichte, individuele benadering naar werk en scholing, naar zelfstandige woonruimte of een (geïndiceerde/nog te indiceren) vervolgplek in de jeugdzorg, een RIBW of de LVG-sector.

Aan deze maatschappelijke opdracht zitten twee kanten. Enerzijds gaat Spaarnesicht met een passend aanbod in op de begeleidingsvragen van jongeren, anderzijds geeft de stichting gevolg aan de vraag van de samenleving om voor deze jongeren een

³ Spaarnesicht bood opvang aan jongeren tussen de 16 en 25 jaar. Sinds de definitie van zwerfjongeren uit 2010 (zie § 1.1) gehanteerd wordt, is de grens verlaagd naar 23 jaar.

⁴ Ten tijde van het in dit rapport beschreven onderzoek was de gemiddelde duur van het verblijf ongeveer vijf à zes maanden.

maatschappelijk geaccepteerd perspectief te bieden. Een wezenlijk uitgangspunt is dat het verblijf in Spaarnezicht vrijwillig is, maar niet vrijblijvend. Dat wil zeggen, aan een verblijf wordt expliciet de voorwaarde verbonden dat een jongere actief werkt aan die zaken die in het *intake*verslag dan wel het begeleidingsplan zijn opgenomen. Hierin worden individuele afspraken en persoonlijke leerdoelen beschreven. Spaarnezicht gaat met jongeren een relatie aan om perspectief te helpen bieden, het vertrouwen in (volwassen) relaties te helpen herstellen en daarmee het zelfvertrouwen bij hen te vergroten. Hoewel Spaarnezicht geen behandeling biedt, kan de begeleiding wel gericht zijn op het tot stand komen van een behandelingsrelatie (Spaarnezicht, 2009a).

2 Het onderzoek

2.1 Het onderzoek in perspectief

Spaarnezicht staat als maatschappelijke voorziening onder druk. Aan de ene kant is de vraag naar opvang en begeleiding groot. Daar staat tegenover dat de financiering van Spaarnezicht niet structureel gewaarborgd is en er onzekerheid bestaat over het voortbestaan op de langere termijn. Tegen deze achtergrond tracht men met relatief bescheiden middelen te voorkomen dat kwetsbare, maar ook moeilijk hanteerbare jongeren verder afglijden en marginaliseren. Door hun soms hard-dwingende opstelling en grensoverschrijdend gedrag vergen deze jongeren veel van de medewerkers en is de borging van de veiligheid van medebewoners en personeel een permanent *issue* (Spaarnezicht, 2009b). Tegelijkertijd is het van het grootste belang dat voor individuele jongeren een klimaat van rust en vertrouwen wordt gecreëerd om, samen met hen, hun problemen op een goede manier aan te pakken en te zoeken naar een haalbaar perspectief (vgl. Van Bussel, 2010).

2.2 De vragen

De vraag waar we in dit onderzoek antwoord op willen verkrijgen is of het aanbod en de aanpak van Spaarnezicht aansluiten bij hetgeen de doelgroep nodig heeft om integratie in de samenleving te herstellen of te verbeteren. In Spaarnezicht leeft de overtuiging dat het merendeel van de jongeren profijt heeft van het aanbod (Spaarnezicht, 2009b). Het onderzoek moet nagaan in hoeverre dit beeld gerechtvaardigd is.

Het voorgestelde onderzoek moet antwoord geven op de volgende vragen:

1. Wat is kenmerkend voor de problemen van de jongeren die in Spaarnezicht verblijven en hoe ernstig zijn deze problemen?
2. Waarop is de begeleiding van jongeren gericht en welke werkwijze wordt door Spaarnezicht gehanteerd?
 - a. Welke begeleidingdoelen worden gesteld en in hoeverre sluiten deze doelen aan op de problemen van de jongeren?
 - b. Wat wordt van de begeleiders gevraagd en wat is kenmerkend voor het methodisch handelen van de begeleiders in de praktijk?
 - c. Hoe beoordelen de jongeren het aanbod van Spaarnezicht en het handelen van de begeleiders?

- d. Waaruit bestaat de samenwerking en afstemming met andere zorgaanbieders en/of instanties voor wat betreft de zorg en maatschappelijke integratie?
3. Wat zijn de resultaten van de begeleiding door Spaarnezicht, zowel bij beëindiging van het verblijf als bij *follow-up*?

2.3 De aanpak

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn met behulp van verschillende onderzoeksmethoden gegevens verzameld, afkomstig van uiteenlopende informatiebronnen. Vanaf begin mei tot en met december is informatie bij en over de jongeren verzameld die in Spaarnezicht verblijven, net vertrokken zijn of al enige tijd geleden vertrokken zijn. In Tabel 2.1 worden de verschillende informatiebronnen weergegeven. Eveneens wordt in deze tabel toegelicht welke informatiebron gebruikt is om de verschillende onderzoeksvragen te beantwoorden.

Tabel 2.1 Overzicht van de gebruikte instrumenten en informatiebronnen geordend naar onderzoeksvraag

	Onderzoeksvraag	Informatiebron			
		Jongeren	Begeleiders / mentoren	Staf-medewerkers	Dossiers
1	Problemen van jongeren en ernst hiervan?	- SCL-90 - UCL			- <i>Intake</i> verslag
2	Begeleidingsdoelen en werkwijze Spaarnezicht?	- 'Jouw mening'	- VHG - Interview	- <i>Checklist</i> / Competentie-profiel Begeleiders - Interview	- <i>Intake</i> verslag
3	Resultaten begeleiding?	- PUL - Exitvragenlijst - Criterialijst	- 'De Toekomst'		- Eindverslag

In de tabellen in Bijlage A wordt een korte toelichting op elk van de gebruikte informatiebronnen gegeven, wordt vermeld op welk meetmoment zij afgenomen zijn en wordt het aantal geanalyseerde vragenlijsten, interviews, en verslagen genoemd.

3 Resultaten

3.1 Functioneren van Spaarnezicht verblijvende jongeren

3.1.1 Een aantal door de jongeren gerapporteerde doelgroepkenmerken

Van de in Spaarnezicht verblijvende jongeren hebben 25 jongeren (15 mannelijke en 10 vrouwelijke bewoners) meegewerkt aan het onderzoek. Hun gemiddelde leeftijd ten tijde van het onderzoek was 20,4 jaar en zij verbleven op dat moment gemiddeld bijna 109 dagen in Spaarnezicht. Vier van de 25 jongeren verbleven al eens eerder in Spaarnezicht, acht jongeren hebben eerder in een andere opvanginstelling verbleven. Achttien van de bevroegde jongeren volgen geen onderwijs, zes jongeren volgen een MBO opleiding en tien jongeren hebben een (bij)baan. Zes jongeren (zowel mannen als vrouwen) geven aan dat ze in de periode zes maanden voorafgaand aan het onderzoek een delict hebben gepleegd. Het gaat dan voornamelijk om delicten als een verkeersmisdrijf, diefstal, agressie en/of vernieling. Bijna alle ondervraagde jongeren gebruiken alcohol. Ongeveer een derde hiervan zegt dat dit zelden voorkomt. Tweederde van de jongeren zegt geregeld alcohol te nuttigen. De jongeren is ook gevraagd of ze soft- en/of harddrugs gebruiken. Zeventien jongeren zeggen zelden tot nooit softdrugs te gebruiken; de overige jongeren zeggen regelmatig softdrugs te gebruiken. Een vijftal jongeren zegt incidenteel harddrugs te gebruiken.

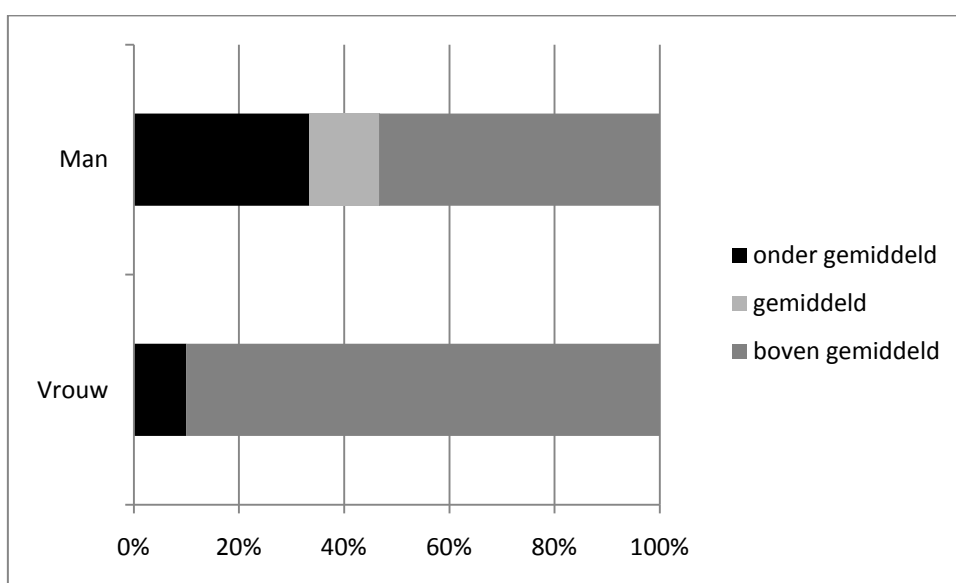
Naast het persoonlijk bevragen van de in Spaarnezicht verblijvende jongeren, zijn ook 41 *intake*verslagen geanalyseerd om zicht te krijgen in een aantal doelgroepkenmerken van de jongeren. De kenmerken uit de verslagen komen grotendeels overeen met bovenstaande schets. Wel wordt de ernst van het probleemgedrag (geen school of werk, gepleegde delicten, middelengebruik) door de jongeren zelf vaak lager ingeschat.⁵ De *intake*verslagen laten zien dat vooral het middelengebruik veel hoger is dan de jongeren zelf aangeven.

3.1.2 Psychisch en lichamelijk functioneren

Het psychisch en lichamelijk functioneren van de jongeren is in kaart gebracht met de SCL-90. Figuur 3.1 laat de totaalscore zien van de jongeren uit Spaarnezicht ten opzichte van een normgroep. De totaalscore geeft een maat voor

⁵ Dat jongeren hun probleemgedrag vaak minder zwaar beoordelen is een bekend verschijnsel (Breuk, Clauser, Stam, Slot & Doreleijers, 2007).

psychoneuroticisme ofwel een algeheel niveau van psychisch, en daarmee samenhangend lichamelijk disfunctioneren. In Figuur 3.1 valt op dat een groot deel van de mannelijke bewoners en het merendeel van de vrouwelijke bewoners hoger dan gemiddeld scoren op de maat psychoneuroticisme. Dit betekent dat het merendeel van de jongeren uit Spaarnezicht het slechter doet dan de normgroep. Bij de mannelijke bewoners zien we een relatief grote groep jongeren die lager dan gemiddeld scoort. Dit betekent echter niet dat zij het beter doen dan de normgroep. Het lager dan gemiddeld scoren moet ook als verontrustend geïnterpreteerd worden. Het zou kunnen betekenen dat deze jongeren bijvoorbeeld hun problemen ontkennen, een slecht zelfinzicht hebben of sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven.

Figuur 3.1 Overall score op de SCL-90 uitgesplitst naar geslacht

Uit Tabel B.1 in Bijlage B valt op te maken dat het merendeel van de mannelijke bewoners op vier van de acht SCL-90 schalen slechter scoort dan een gezonde normgroep en dat van de vrouwelijke bewoners het merendeel zelfs op zeven van de acht schalen slechter scoort dan de normgroep. Bij zowel de mannelijke als de vrouwelijke bewoners zijn de scores op de schalen Depressie, Wantrouwen en Interpersoonlijke sensitiviteit⁶, Hostiliteit⁷ en Slaapproblemen hoger dan bij een gezonde normgroep. Bij de vrouwelijke bewoners valt eveneens op dat het merendeel ook afwijkt van de normgroep op de schalen Angst, Somatische klachten

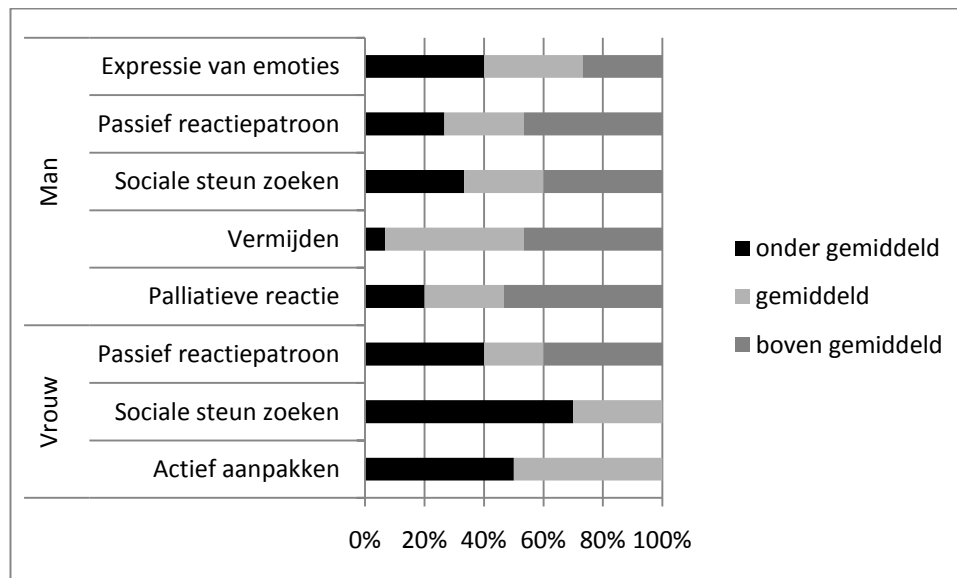
⁶ De schaal Wantrouwen en Interpersoonlijke sensitiviteit richt zich vooral op de onvrede die de persoon zelf ervaart in relatie tot anderen.

⁷ De schaal Hostiliteit geeft gedachten, gevoelens of gedragingen weer die kenmerkend zijn voor een negatieve gemoedstoestand.

en Insufficiëntie van denken en handelen⁸. Tot slot wijken de mannelijke bewoners af van de normgroep op de schaal Somatische klachten. Hier scoort het merendeel lager dan de normgroep.

3.1.3 Omgaan met stress en problemen

Middels de UCL is in kaart gebracht hoe de jongeren in Spaarnezicht omgaan met stress (c.q. stressoren) en problemen. In Figuur 3.2 is te zien dat mannelijke bewoners – ten opzichte van een normgroep met dezelfde leeftijd – meer dan gemiddeld gebruik maken van strategieën als afleiding zoeken om niet aan problemen te hoeven denken (Palliatieve reactie), afwachten (Vermijden), en het zich onmachtig voelen iets aan de situatie te doen (Passief reactiepatroon). Daarnaast zien we dat ze iets minder dan gemiddeld geneigd zijn om hun gevoelens te tonen. Positief is dat de meeste mannelijke bewoners vaker dan gemiddeld steun zoeken bij anderen (Figuur 3.2) en dat een relatief grote groep vergelijkbaar met de normgroep problemen actief lijkt aan te pakken (Tabel B.2, Bijlage B).

Figuur 3.2 Enkele afwijkende scores op de UCL uitgesplitst naar geslacht.

Vrouwelijke bewoners lijken van andere strategieën gebruik te maken. Een relatief grote groep maakt minder dan gemiddeld gebruik van strategieën als het actief aanpakken van de problemen en steun zoeken bij anderen. Daarnaast zien we dat een aanzienlijk deel van de vrouwelijke bewoners zich ofwel vaker ofwel minder vaak dan gemiddeld onmachtig voelen iets aan de situatie te doen (Passief reactiepatroon). De vrouwelijke bewoners zijn relatief vergelijkbaar met een representatieve normgroep voor wat betreft het gebruik van strategieën als afleiding

⁸ De schaal Insufficiëntie van denken en handelen richt zich op gedachten, impulsen en problemen bij het uitvoeren van gedragingen die als dwingend ervaren worden. Het gaat hier vooral om problemen in het cognitief functioneren.

zoeken om niet aan problemen te hoeven denken (Palliatieve reactie), hun emoties tonen en het gebruik van geruststellende gedachten om problemen te lijf te gaan (Tabel B2, Bijlage B).

3.2 Doel en werkwijze Spaarnezicht

3.2.1 Organisatie en medewerkers

Spaarnezicht heeft 15 medewerkers in dienst: een directeur, een teamleider, een *intaker*, negen woonbegeleiders c.q. mentoren, twee nachtwachten en een administratief medewerker. Twee van de medewerkers hebben een fulltime aanstelling, de overige 13 een parttime aanstelling. Dagelijks zijn gemiddeld zes medewerkers aanwezig. De meeste woonbegeleiders/mentoren en de *intaker* hebben een HBO-opleiding. Een drietal woonbegeleiders/mentoren heeft een MBO-opleiding. Het merendeel van de medewerkers heeft aanvullende opleidingen, trainingen en cursussen gevolgd op het gebied van GGZ-problematiek, EHBO, agressieregulatie, gesprekstechnieken, en/of verslavingszorg. Daarnaast kunnen medewerkers zich ten tijde van hun aanstelling omscholen van MBO naar HBO, coaching en/of praktijkbegeleidingscursussen volgen en (intern) trainingen in het kader van de HKZ-certificering. Het ziekteverzuim in Spaarnezicht ligt met ongeveer acht procent iets hoger dan het landelijk gemiddelde (5,0%) in de gezondheids- en welzijnszorg.^{9,10} Het personeelsverloop is ongeveer 17 procent (ongeveer 2,5 medewerker per jaar).¹¹

Spaarnezicht werkt nauw samen met een groot aantal verschillende instellingen en organisaties. Zo zijn er ondermeer contacten met de Sociale Dienst, de *jobcoaches* van het UWV, het Jeugd RIAGG, Bureau Jeugdzorg, politie en reclassering, de Brijderstichting (verslavingszorg), het RIBW¹², stichting MEE (voor de jongeren met een lichte verstandelijke beperking), Stichting Streetcornerwork, het FIOM¹³, het Steunpunt Huiselijk Geweld, het Algemeen Maatschappelijk Werk (AMW), OCK Het Spalier (een instelling voor jeugdzorg), het project 'Nieuwe Kansen' van Kontext¹⁴,

⁹ Bron: CBS, ziekteverzuimgegevens tweede kwartaal 2011.

¹⁰ Het hogere ziekteverzuim is mogelijk veroorzaakt door één langdurige zieke.

¹¹ Bij de berekening is geen rekening gehouden met uitstroom vanwege pensioen, vroegtijdige uitstroom, krimp of groei, vrijwillige vs. onvrijwillige uitstroom, vermijdelijke vs. onvermijdelijke uitstroom, etc.

¹² Het RIBW (Regionale Instelling voor Beschermd Wonen) begeleidt (ex-)psychiatrische cliënten op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Bron: <http://www.ribw.nl>.

¹³ De FIOM biedt o.a. gespecialiseerde psychosociale hulp, informatie en advies aan iedereen die problemen of vragen heeft op het gebied van onbedoelde zwangerschap, tienerzwangerschap en -ouderschap, zwangerschapsverlies, afstand ter adoptie en, adoptiezorg. Bron: <http://www.fiom.nl>.

¹⁴ Kontext is een organisatie voor welzijn en maatschappelijke dienstverlening in Zuid-Kennemerland. Het project 'Nieuwe Kansen' biedt kortdurende, intensieve begeleiding aan

de Brede Centrale Toegang¹⁵, het FACT team van de GGZ Noord-Holland¹⁶, Lijn5¹⁷ en woningcorporatie Pré Wonen.

Binnen Spaarnezicht zijn verschillende overlegstructuren.¹⁸ Eén keer in de twee weken vindt er een teambespreking plaats, waar – zoveel mogelijk – alle 15 medewerkers bij aanwezig zijn. In deze teambesprekingen worden de op dat moment in Spaarnezicht wonende jongeren besproken. Gestreefd wordt om elke jongere tenminste eens per maand te bespreken. Daarnaast worden in de teambesprekingen organisatorische en beleidsmatige kwesties besproken. Eén keer in de maand vindt in het kader van deskundigheidsbevordering een bespreking plaats met een sociaal psychiatrisch verpleegkundige, waarin ingegaan wordt op de verschillende gedragsstoornissen en psychiatrische stoornissen die onder de bewoners (kunnen) voorkomen. Hierbij zijn alle woonbegeleiders/mentoren, de *intaker* en de teamleider aanwezig.

Ook met de bewoners vindt eens per maand een overleg plaats, de huisvergadering. Hier hebben de bewoners de gelegenheid om zaken aan de orde te stellen. Daarnaast wordt er voor de bewoners een aantal interne en externe vrijetijdsactiviteiten georganiseerd. Wanneer zij hun afspraken voldoende nakomen kunnen zij eveneens meedoen aan een aantal sportieve activiteiten (zwemmen, fitness). Het zelf ontplooiën van vrijetijdsactiviteiten is vaak lastig vanwege onvoldoende financiële middelen.

Tot slot laat Spaarnezicht eens in de drie jaar een tevredenheidsonderzoek uitvoeren bij bewoners, medewerkers en externe partijen.

3.2.2 Afspraken en persoonlijke leerdoelen

Voor elke jongere die in Spaarnezicht komt te verblijven wordt een individueel begeleidingstraject ingezet. Naar aanleiding van een intakegesprek wordt allereerst een *intakeverslag* gemaakt. In het *intakeverslag* worden ondermeer de reden van aanmelding, de voorgeschiedenis en eventuele problematiek vermeld.¹⁹ Aan de

jongeren in de leeftijd van 16-25 jaar met problemen op het gebied van justitie, financiën, dagbesteding, huisvesting, verslaving, familie en vrienden, en/of psychische stoornissen. Bron: <http://www.jongerenloket haarlem.nl>.

¹⁵ De Brede Centrale Toegang (BCT) is een loket voor de regio Kennemerland dat advies, informatie en hulp biedt aan o.a. dak- en thuislozen. Bron: <http://www.bctkennemerland.nl>.

¹⁶ Het FACT-team (Functie Assertive Community Treatment) begeleidt en behandelt mensen met (ernstige) psychiatrische aandoeningen. Bron: <http://www.fact.nl>.

¹⁷ Lijn5 is een landelijke organisatie die zorg biedt aan (ouders of verzorgers van) jeugdigen met en zonder LVG-problematiek op verschillende gebieden. Bron: <http://www.ln5.nl>.

¹⁸ Overleg met de Raad van Toezicht en met de Raad van Bestuur is buiten beschouwing gelaten.

¹⁹ Meer specifiek gaat het hier om informatie over psychische en fysieke gezondheid, gezinsachtergrond, indicatie voor hulpverlening, school- en werkfunctioneren, vrijetijdsbesteding, middelengebruik, schulden, justitiële contacten en algemene sociale vaardigheden.

hand van een aantal vooraf geformuleerde en geprotocolleerde leefgebieden en domeinen wordt geïnventariseerd waar de behoeften en wensen van de jongeren liggen. Op basis hiervan worden – op maat – de afspraken en de persoonlijke leerdoelen die tijdens het verblijf in Spaarnezicht centraal zullen staan geformuleerd. Afspraken en leerdoelen worden meestal bepaald door de *intaker* en jongeren samen. Het initiatief ligt vaak bij de *intaker*. Soms is ook een derde partij betrokken (hulpverleningsinstantie, ouder). Alhoewel afspraken en persoonlijke leerdoelen met elkaar kunnen overlappen, ligt de nadruk bij de afspraken voornamelijk op het realiseren van meer praktische doelen (financiën, schuldsanering, dagbesteding) en bij de persoonlijke leerdoelen meer op de persoonlijke groei (zelfvertrouwen vergroten, weerstand leren bieden). De *intake*verslagen laten zien dat zowel afspraken als persoonlijke leerdoelen meestal te maken met het vinden van woonruimte, het veranderen van gedrag en het hebben van een nuttige dagbesteding (zie Tabel C.1, Bijlage C). De afspraken en persoonlijke leerdoelen worden in het *intake*verslag puntsgewijs vermeld. Aan de hand van de individuele behoeften en wensen van de bewoner wordt – indien nodig – contact gezocht met externe instellingen, organisaties of familie om gemaakte afspraken en persoonlijke leerdoelen te helpen realiseren. Naast het maken van de hierboven genoemde afspraken, worden met de jongeren ook afspraken gemaakt over de regels waar zij zich aan moeten houden tijdens hun verblijf in Spaarnezicht.

In Tabel C.1 in Bijlage C wordt een uitgebreid overzicht gegeven van een (groot) deel van de gemaakte afspraken en gestelde leerdoelen die in de geanalyseerde *intake*verslagen geformuleerd stonden. De afspraken en doelen zijn gecategoriseerd in verschillende leefgebieden. Deze tabel benadrukt nogmaals dat afspraken en leerdoelen niet altijd even eenvoudig van elkaar te onderscheiden zijn, omdat ze vaak nauw aan elkaar verwant zijn.

3.2.3 Werkwijze begeleiding

Middels interviews met verschillende medewerkers is onder andere nagegaan wat de werkwijze binnen Spaarnezicht is. Medewerkers gaven aan dat er geen specifieke methodiek of methodieken gevolgd worden. Eén medewerker formuleerde de werkwijze als een min of meer eclectische werkwijze. Er wordt per individuele bewoner gekeken welke werkwijze het beste aansluit en op basis van kennis en ervaring wordt begeleiding op maat gegeven. Toch is een aantal centrale elementen te onderscheiden, die elke medewerker lijkt toe te passen in zijn of haar begeleiding en waarvan men de ervaring heeft dat ze werken. Allereerst wordt gewerkt met een beloningssysteem, waarbij positieve punten extra benadrukt worden. Daarnaast worden zoveel mogelijk kleine en behapbare (leer)doelen gesteld. Ook wordt veel aandacht besteed aan het vormen van een vertrouwensband, een niet te autoritaire benadering en een positieve opstelling. Tenslotte lijkt de opleidingsachtergrond van

de medewerkers ook mee te spelen in de wijze waarop begeleiding wordt gegeven. Medewerkers met een MBO-achtergrond zijn vaker wat praktischer en meer oplossingsgericht ingesteld en neigen er vaker toe de jongere zaken uit handen te nemen. Medewerkers met een HBO-achtergrond zoeken vaker wat minder direct naar een oplossing en zijn meer in staat om jongeren zelf problemen te laten oplossen.

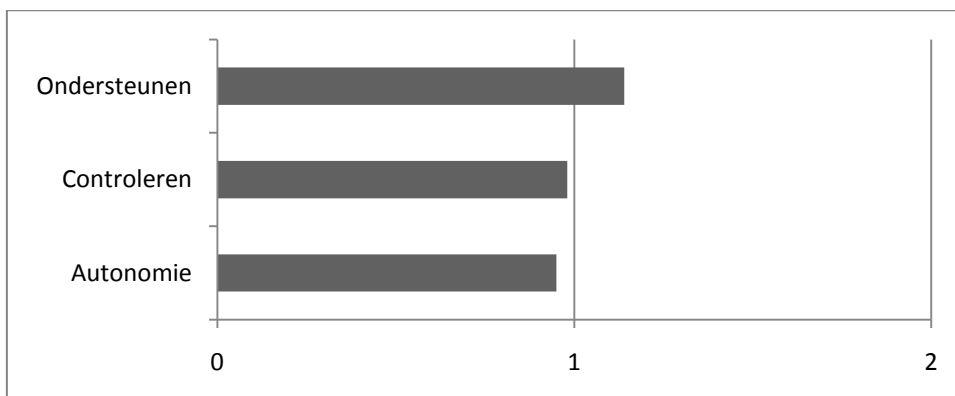
Ook de dossieranalyse gaf zicht op de werkwijze. De begeleiding in Spaarnesicht lijkt zich op vier gebieden te concentreren: het faciliteren, het coördineren, het mediëren en het controleren. Spaarnesicht faciliteert door jongeren te helpen contacten te leggen met instanties, hulpverleners, etcetera, en hierbij als schakel te fungeren tussen de jongeren en deze partijen. Spaarnesicht coördineert door jongeren en de verschillende partijen met elkaar op één lijn te brengen en samen met de jongere een plan voor de jongere uit te zetten, maar helpt ook de jongeren bij het zelf leren coördineren van hun activiteiten. Spaarnesicht speelt een mediërende rol bij het verhelpen van eventuele conflicten die spelen tussen jongeren en bijvoorbeeld instanties of familie. Tot slot zien we dat Spaarnesicht op verschillende gebieden een controlerende rol vervult (dagbesteding en dagritme, zelfzorg, gedrags- en leefregels, medicatie- en middelengebruik, etc.).

Binnen de werkwijze van Spaarnesicht valt ook een aantal verplichtingen voor de bewoners. Zo heeft elke jongere maandelijks een evaluatiegesprek met zijn of haar mentor over de stand van zaken. Beiden geven hierin aan hoe zij tegen de vorderingen en/of stagnaties van de afgelopen maand aankijken en maken nieuwe afspraken voor de komende maand. (Deze worden opgetekend in de maandverslagen.) Daarnaast wordt van de jongeren verwacht dat zij thema-avonden in Spaarnesicht bijwonen over seksualiteit en SOA's (gegeven door de GGD) en over verslaving (gegeven door de Brijder Stichting).

3.2.4 Evaluatie werkwijze begeleiding door begeleiders en mentoren

Woonbegeleiders en mentoren is middels de VHG gevraagd waar zij in de begeleiding van de jongeren (die ten tijde van het onderzoek in Spaarnesicht verbleven) het accent op leggen. De VHG omvat drie aandachtsgebieden: Autonomie (ofwel het uitnodigen tot het vergroten van de zelfredzaamheid en de zelfstandigheid), Controleren (ofwel het corrigeren of verbieden van ongewenst gedrag) en Ondersteunen (ofwel het gevoel van gezelligheid en veiligheid geven). De begeleiding aan 18 jongeren is geanalyseerd. De resultaten op deze vragenlijst laten zien dat begeleiders zeggen dat zij in de begeleiding van de jongeren over het

algemeen op elk aandachtsgebied slechts 'een beetje' een accent leggen.²⁰ Zoals onderstaande grafiek laat zien verschilt dit nauwelijks per aandachtsgebied.

Figuur 3.3 Gemiddelde scores op de Vragenlijst Handelen Groepsleiding. Antwoordcategorie 0 = 'geen accent op gelegd', antwoordcategorie 1 = 'een beetje een accent op gelegd', antwoordcategorie 2 = 'duidelijk een accent op gelegd'.

3.2.5 Evaluatie werkwijze begeleiding door de jongeren

Middels de vragenlijst *Jouw Mening* is aan een aantal vertrekkende en inmiddels vertrokken jongeren gevraagd de werkwijze van de begeleiding in Spaarnezicht te beoordelen. Elf jongeren hebben de vragenlijst ingevuld. Het merendeel van de jongeren heeft de sfeer in Spaarnezicht als prettig ervaren. Met woonbegeleiders en mentoren kon over het algemeen goed opgeschoten worden. Voor de meeste jongeren gold dat sommige regels duidelijk waren, maar andere regels minder duidelijk. De regels werden over het algemeen als 'precies goed' tot 'streng' ervaren en de consequenties van het niet opvolgen van de regels werden over het algemeen als duidelijk ervaren. Volgens de jongeren werd het niet opvolgen van de regels voornamelijk op positieve wijze of een combinatie van positieve en negatieve wijze gecorrigeerd. Weinig jongeren gaven aan dat alleen op negatieve wijze gecorrigeerd werd.

Alhoewel de mentoren tenminste maandelijks met de jongeren een evaluatiegesprek voeren over ondermeer (de progressie in) hun leerdoelen, gaven de meeste jongeren aan dat zij vonden dat er relatief weinig over hun leerdoelen werd gesproken met hun mentoren. Ook gaf het merendeel aan slechts af en toe of soms over de toekomst na Spaarnezicht te spreken met hun mentor. Dit lijkt tegenstrijdig aangezien de begeleiding in Spaarnezicht hoofdzakelijk gericht is op de toekomst van de jongeren. Mogelijk interpretern de jongeren de toekomst hier meer als 'verre toekomst', dan 'nabije' toekomst. Tenslotte gaven de meeste jongeren aan dat zij persoonlijke

²⁰ Omdat voor de VHG geen normgegevens beschikbaar zijn is het moeilijk een kwantitatief oordeel aan de scores uit het huidige onderzoek toe te kennen.

problemen op psychisch of emotioneel gebied niet of nauwelijks met hun mentor te (willen of kunnen) bespreken.

Op de vraag of het verblijf in Spaarnesicht zin heeft gehad voor (het opbouwen van) hun toekomst waren de antwoorden wisselend. Vier van de zes jongeren die op het punt stonden te vertrekken of net vertrokken waren, zeiden dat het verblijf nuttig was geweest. Vier van de vijf jongeren die al langer uit Spaarnesicht vertrokken waren, waren van mening dat dit niet het geval was. Deze bevinding impliceert mogelijk dat jongeren die al langer uit Spaarnesicht vertrokken zijn, meer het gevoel hebben dat zij datgene wat ze bereikt hebben aan zichzelf te danken hebben doordat zij in de periode na hun verblijf ook de nodige ontwikkelingen hebben doorgemaakt. Voor de jongeren die net uit Spaarnesicht vertrekken is de relatie tussen het verblijf in Spaarnesicht en de zin hiervan voor de toekomst nog 'vers' en daardoor dichten ze Spaarnesicht een meer expliciete rol toe.

3.3 Resultaten begeleiding

3.3.1 Enkele doelgroepenmerken van uit Spaarnesicht vertrekkende en vertrokken jongeren

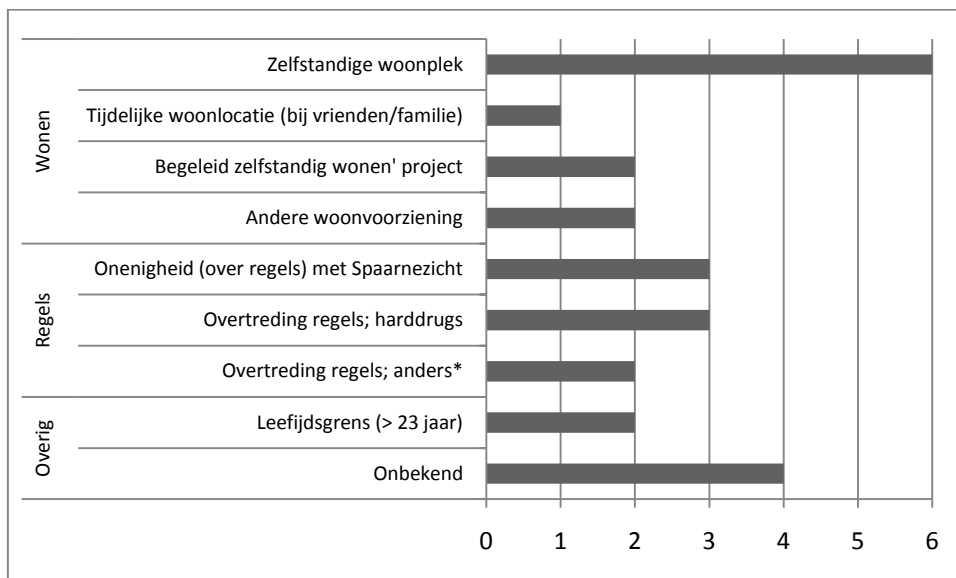
Van zes vertrekkende jongeren en van acht reeds vertrokken jongeren is een aantal doelgroepenmerken achterhaald. Drie van de zes vertrekkende jongeren gaf aan onderwijs te volgen ten tijde van hun vertrek uit Spaarnesicht. Geen van deze jongeren gaf aan een betaalde werkring te hebben. Van de acht jongeren die al langere tijd uit Spaarnesicht vertrokken waren, gaf één jongere aan een betaalde werkring te hebben en één een opleiding te volgen. Alle zes vertrekkende en reeds vertrokken jongeren gaven aan soms alcohol en/of softdrugs te gebruiken. Eén van de reeds vertrokken jongeren gaf aan af en toe harddrugs te gebruiken.

3.3.2 Gerealiseerde afspraken en leerdoelen: de eindverslagen

Wanneer een jongere aangeeft Spaarnesicht te willen verlaten of wanneer hij of zij Spaarnesicht moet verlaten, wordt – indien mogelijk – een eindgesprek met de jongere gevoerd en hiervan wordt een eindverslag gemaakt. In het eindverslag staan onder andere de redenen van vertrek en in welke mate de met de jongere opgestelde afspraken zijn nagekomen en in welke mate de persoonlijke leerdoelen zijn gerealiseerd.

Reden vertrek

Voor het onderzoek zijn 25 eindverslagen geanalyseerd. In Figuur 3.4 worden de redenen van vertrek weergegeven.

Figuur 3.4 Redenen van vertrek voor 25 jongeren. In de figuur worden de absolute aantallen weergegeven.

**In deze categorie vallen ook vaak jongeren die vanwege ernstige psychische problemen de regels overtreden, waardoor de mogelijkheid is ontstaan de jongeren op te nemen in een gesloten instelling.*

De meeste jongeren zijn weggegaan om ergens anders te gaan wonen, waarvan een relatief groot deel zelfstandig is gaan wonen. Opvallend is verder dat ook relatief veel jongeren weg zijn gegaan omdat zij zich niet aan de regels van Spaarnezicht hielden of zich hierin niet konden vinden.

Gerealiseerde afspraken en doelen

In Tabel C.2 in Bijlage C wordt per leefgebied het aantal gerealiseerde afspraken en leerdoelen gepresenteerd op basis van de gegevens van de eindverslagen. Bij het bepalen of de gestelde doelen zijn behaald, zijn de doelen die in het *intake*verslag staan vergeleken met de behaalde einddoelen uit het eindverslag. Het bleek dat de in het eindverslag geformuleerde behaalde einddoelen vaak afweken van de doelen die geformuleerd waren in het *intake*verslag. Daarom was het in veel gevallen niet mogelijk om te achterhalen of de bij de *intake* gestelde doelen ook daadwerkelijk behaald zijn. Dit blijkt ook uit Tabel C.2: slechts in enkele gevallen kon de informatie uit het eindverslag goed vergeleken worden met het *intake*verslag. Op basis van deze gegevens kunnen dus nauwelijks uitspraken gedaan worden over de effectiviteit van de begeleiding van Spaarnezicht.

Naast de eindverslagen bieden ook de maandverslagen inzicht in de mate waarin afspraken zijn nagekomen en doelen zijn gerealiseerd. Echter in de maandverslagen worden veelal alleen de verschillende sub- en of nevensdoelen besproken. Dit maakt het moeilijk deze gegevens te gebruiken om de in de intakeverslagen genoemde afspraken en leerdoelen adequaat te evalueren.

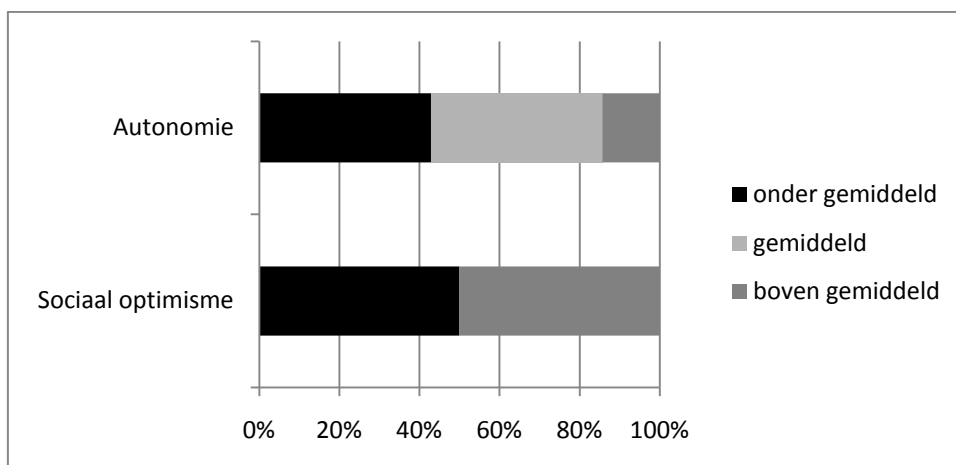
3.3.3 Toekomstperspectief van de jongeren volgens begeleiders en mentoren

De mentoren en begeleiders is gevraagd om – aan de hand van de vragenlijst De Toekomst – in te schatten welk toekomstperspectief zij hebben van de jongeren die ten tijde van het onderzoek uit Spaarnезіcht vertrokken zijn. Van 12 jongeren zijn deze gegevens ingevuld. Op de vragen die betrekking hebben hoe de jongere voor zich zelf kan zorgen (financieel, vrijetijdsbesteding, hulp vragen bij netwerk, middelengebruik, niet in problemen komen) antwoorden de begeleiders en mentoren dat zij de kans ongeveer gemiddeld achten dat de jongeren zichzelf goed kunnen redden na hun verblijf in Spaarnезіcht. Van de jongeren die ten tijde van hun verblijf in Spaarnезіcht naar school gingen schatten zij de kans dat de jongeren na het verblijf hun opleiding blijven vervolgen of afmaken gemiddeld tot groot. De kans dat de jongeren werk vinden dat bij hen past en de kans dat zij zullen slagen in dit werk wordt even groot geschat.

3.3.4 Draagkracht van de jongeren na vertrek uit Spaarnезіcht

Met behulp van de PUL is de (emotionele) draagkracht van acht uit Spaarnезіcht vertrokken jongeren vastgesteld. Bij de PUL worden twee schalen onderscheiden. De schaal Autonomie is specifiek gerelateerd aan een actief probleemoplossende *coping*stijl en de schaal Sociaal Optimisme is gerelateerd aan het vermogen te zoeken naar steun bij moeilijkheden. Een hogere score op beide subschalen gaat samen met een beter geloof in eigen kunnen (*self-efficacy*) en minder psychische klachten.

Figuur 3.5 toont dat de helft van de jongeren die al voor langere tijd uit Spaarnезіcht zijn vertrokken ongeveer overeenkomstig de normgroep op de schaal Autonomie scoort. Op de schaal Sociaal Optimisme wordt dan wel hoger dan wel lager dan gemiddeld gescoord.

Figuur 3.5 Scores op de PUL

Deze resultaten zijn niet eenvoudig te interpreteren. Het lijkt erop dat de vertrokken jongeren ofwel weinig ofwel voldoende draagkracht hebben. Echter omdat het hier om een kleine groep gaat, moeten de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

3.3.5 Indicatie maatschappelijke (re)integratie na verblijf in Spaarnezicht

Met behulp van de Criterialijst is gekeken naar de mate van maatschappelijke (re)integratie van een aantal vertrekkende bewoners en ex-bewoners. De mate van (re)integratie wordt bepaald aan de hand van de volgende criteria: het hebben van een stabiele woon- of verblijfplaats, een structurele dagbesteding op het gebied van werk en/of onderwijs, een steunend sociaal netwerk, een adequaat financieel beheer en het niet-hebben van (nieuwe) contacten met politie en/of justitie. Wanneer een jongere bij vertrek op tenminste vier van deze criteria een positieve uitkomst laat zien, wordt de ontvangen begeleiding succesvol beschouwd. Indien deze score bij follow-up wordt behaald, wordt verondersteld dat de jongere op dat moment maatschappelijk gezien op een aanvaardbaar niveau functioneert.

Zes vertrekkende jongeren hebben de Criterialijst ingevuld. Vijf jongeren scoren een positieve uitkomst op vier van de vijf criteria. Hieruit mag geconcludeerd worden dat de begeleiding in Spaarnezicht voor deze jongeren is geslaagd. Opvallend is dat de drie van de zes jongeren niet hebben aangegeven waar ze na hun verblijf in Spaarnezicht gaan wonen. Daarnaast geven vijf van de zes jongeren aan dat zij in meer of mindere mate schulden hebben. Ondanks het feit dat deze jongeren allen legale inkomsten hebben en aangegeven dat hun inkomsten min of meer in evenwicht zijn met hun uitgaven, blijft de aanwezigheid van schulden een punt van aandacht en een factor die de balans in de uitkomsten van de Criterialijst nog gemakkelijk kan beïnvloeden. (De jongeren hebben in de criterialijst niet voldoende aangegeven of er voor de schulden schuldsaneringsmaatregelen getroffen zijn.)

De Criterialijst is eveneens ingevuld door acht ex-bewoners van Spaarnesicht. Zes van de acht ex-bewoners scoren op vier van de vijf criteria een positieve uitkomst. Van deze ex-bewoners mag men aannemen dat ze maatschappelijk gezien goed functioneren ongeveer zes maanden na hun vertrek uit Spaarnesicht. Zeven ex-bewoners hebben geruime tijd na hun verblijf in Spaarnesicht (nog) in meer of mindere mate schulden. Hoewel een aantal jongeren aangeeft een schuldsaneringsregeling te hebben, moet ook hier geconcludeerd worden dat het hebben van schulden het op basis van de Criterialijst geconstateerde evenwicht gemakkelijk kan laten doorslaan in een ongewenste richting.

3.3.6 Effectiviteit van begeleiding volgens vertrekkende jongeren

Aan zes vertrekkende jongeren is – gebruikmakend van de Exit vragenlijst – gevraagd het resultaat van de ontvangen begeleiding in Spaarnesicht te beoordelen. *Overall* beoordeelden de jongeren hun verblijf en de ontvangen begeleiding met een goed rapportcijfer: een 7,3. De helft van de jongeren gaf aan tevreden te zijn geweest over de ontvangen begeleiding en het merendeel gaf aan dat zij zich serieus genomen voelde door de begeleiding. Meer dan helft van de jongeren gaf aan dat het effect van de begeleiding voldoende was en dat er voldoende geleerd was om na vertrek uit Spaarnesicht zelf verder te gaan. De meeste jongeren vonden dat afspraken en leerdoelen waaraan gewerkt werd overeenkwamen met de punten die zijzelf ook belangrijk vonden. Zij vonden eveneens dat zij bij door Spaarnesicht genomen beslissingen voldoende betrokken werden. Een interessant resultaat is dat vijf van de zes jongeren zeggen dat ze door hun verblijf in Spaarnesicht hebben ervaren dat het vragen van hulp bij problemen zinvol kan zijn en dat ze geleerd hebben welke partijen ze om hulp kunnen vragen bij (eventuele toekomstige) problemen. Bij hun vertrek uit Spaarnesicht vonden alle zes jongeren dat zij hun persoonlijke leerdoelen behaald hadden en vijf van de zes jongeren vonden het vertrek ook een goed moment om de begeleiding vanuit Spaarnesicht af te sluiten.

4 Conclusie en aanbevelingen

4.1 Wat heeft het onderzoek opgeleverd?

Het onderzoek moest zicht bieden op de kwaliteit en de effectiviteit van de begeleiding die Spaarnezicht levert. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is informatie verzameld over de problematiek van jongeren die voor opvang en begeleiding bij Spaarnezicht aankloppen (Onderzoeksvraag 1, Paragraaf 4.2), over de manier waarop zij worden begeleid en de context die daarvoor wordt gecreëerd (Onderzoeksvraag 2, Paragrafen 4.2 t/m 4.5) en over de resultaten die daarmee zijn bereikt (Onderzoeksvraag 3, Paragraaf 4.6). Tot slot wordt in een slotbeschouwing ook ingegaan op de implicaties die het huidig onderzoek heeft voor de verschillende partijen (Paragraaf 4.7).

4.2 Jongeren in Spaarnezicht

De focus van de eerste onderzoeksvraag lag op het in kaart brengen van de psychische (en daarmee gepaard gaande) lichamelijke problemen die de jongeren in Spaarnezicht ervaren. Zowel de analyses van de vragenlijsten als de analyse van de *intake*verslagen laat zien dat deze problematiek zeer divers en vaak zeer complex is. Een eenduidig beeld valt niet te geven. Wel komt uit de vragenlijsten en intakeverslagen naar voren dat een groot deel van de jongeren kampt met overmatig drank- en drugsgebruik. De analyse van de vragenlijsten laat eveneens zien dat de vrouwelijke bewoners meer psychische (en lichamelijke) problemen ervaren dan mannelijke bewoners. Het omgaan met stress en problemen wordt eveneens op verschillende gebieden gekenmerkt door een afwijkende aanpak. Ook hier zien we echter geen eenduidig beeld. Desalniettemin kunnen enkele opvallendheden waargenomen worden. Zo valt op dat een groot deel van de bewoners een meer afwachtende houding aanneemt wanneer ze met problemen geconfronteerd worden. Een afwachtende houding is niet per definitie verkeerd, maar kan wel de kans vergroten dat problemen escaleren. Aan de andere kant zien we een aantal jongeren ook strategieën gebruiken die de kans op probleemoplossing kunnen vergroten of versnellen. Deze informatie biedt Spaarnezicht extra handvatten voor de wijze van begeleiding.

Alhoewel de focus van de onderzoeksvraag lag op het psychisch en lichamelijk functioneren van in Spaarnezicht verblijvende jongeren, zijn dit niet de enige problemen die deze jongeren ondervinden. In dit rapport is het eveneens van belang te noemen dat de meeste jongeren ook problemen met hun familie, met financiën en

op het gebied van een zinvolle dagbesteding hebben. Veel jongeren hebben grote onenigheid of geen contact met hun ouders, hebben schulden, volgen geen opleiding of hebben geen werk. Ook is er een aantal jongeren met een verstandelijke beperking en is er aantal jongeren met zware psychische problematiek anders dan met de in dit onderzoek gebruikte vragenlijsten onderzocht (bijv. psychose, *borderline*).

Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat het niet eenvoudig is om **het** profiel van **de** Spaarnezichtbewoner te construeren. (Dit is ook niet verwonderlijk, aangezien Spaarnezicht een basisvoorziening is voor alle jongeren die opvang nodig hebben.) Deze bevinding wordt ondersteund door onderzoek van Franssen en Van de Handel (2011). Ook zij concluderen dat de problematiek van zwerfjongeren zeer uiteenlopend is. Dit is ook een van de redenen dat de Staatssecretaris van VWS in juli 2011 heeft besloten om nader onderzoek uit te voeren naar de profielen van verschillende groepen zwerfjongeren. Voor het huidige onderzoek betekent het bovendien dat de doelgroepkenmerken die in deze paragraaf worden besproken moeilijk te generaliseren zijn naar de vertrekkende en reeds uit Spaarnezicht vertrokken jongeren die in dit onderzoek geparticipeerd hebben.

4.3 Bemoeizorg: faciliteren, coördineren, mediëren en controleren

In de inleiding werd al beschreven dat Spaarnezicht meer levert dan 'bed-bad-brood'. Spaarnezicht investeert eveneens veel in begeleiding. De begeleiding die Spaarnezicht levert, werd omschreven als 'bemoeizorg'. 'Bemoeizorg' is het bieden van (ongevraagde) hulp aan (zorgwekkende) zorgmijders met een (vaak) complexe problematiek, waarbij verbetering van de kwaliteit van leven als uitgangspunt dient (Doedens, e.a., 2004). Spaarnezicht levert begeleiding die zich richt op jongeren met diverse en complexe problemen (waarvan de dak- of thuisloosheid op dat het moment het meest centraal staat) en die zelf niet in staat zijn hun problemen (op dat moment) op te lossen. De zorg is er op gericht deze jongeren te begeleiden naar werk en scholing, naar zelfstandige woonruimte of een vervolgplek in de jeugdzorg, een RIBW of de LVG-sector. De onderzoeksresultaten benadrukken nogmaals hoe treffend de term 'bemoeizorg' is. De 'bemoeizorg' beperkt zich niet tot bepaalde bezigheden of bepaalde tijdstippen op een dag. De 'bemoeizorg' is geïntegreerd in alle bezigheden en vindt 24 uur per dag plaats. Dit maakt de begeleiding in Spaarnezicht uniek ten opzichte van (opvang)organisaties waarin 'bed-bad-brood' en begeleiding gescheiden zijn.

Spaarnezicht's begeleiding of 'bemoeizorg' omvat vier pijlers. Allereerst faciliteert Spaarnezicht door jongeren te helpen contacten te leggen met instanties, hulpverleners, etcetera, en hierbij als schakel te fungeren tussen de jongeren en deze partijen. Spaarnezicht coördineert door jongeren en de verschillende partijen met elkaar op één lijn te brengen en samen met de jongere een plan voor de jongere

uit te zetten, maar helpt ook de jongeren bij het zelf leren coördineren van hun activiteiten. Spaarnesicht speelt een mediërende rol bij het verhelpen van eventuele conflicten die spelen tussen jongeren en bijvoorbeeld instanties of familie. Tot slot is te zien dat Spaarnesicht op verschillende gebieden een controlerende rol vervult (dagbesteding en dagritme, zelfzorg, gedrags- en leefregels, medicatie- en middelengebruik, etc.).

4.4 Visie versus methode

Spaarnesicht zegt niet volgens een vaste methodiek te begeleiden. De problematiek van de jongeren is zo divers en vaak zo complex dat een vaste methodiek volgens de medewerkers niet volstaat. Dit betekent niet dat begeleiding niet systematisch of ongestructureerd plaatsvindt. Het onderzoek laat zien dat de structuur of organisatie van de begeleiding is geprotocolleerd. In het traject van aanmelding tot vertrek is een aantal zaken vastgesteld, waaronder het voeren van een *intake*gesprek, evaluatiegesprekken en een eindgesprek (en de verslaglegging hiervan), wanneer jongeren aan te spreken op gedrag en wat te doen bij calamiteiten. Daarnaast is de medewerkers een aantal handvatten aangereikt waarvan gewenst is dat zij die in hun begeleiding toepassen. Allereerst wordt aangeraden om altijd behapbare – niet te grote – doelen te stellen die aansluiten bij de behoeften van de individuele jongere. Ook is een niet te autoritaire benadering met een accent op het creëren van een vertrouwensband gewenst. De benaderwijze is liefst positief met een positieve wijze van belonen en ook het corrigeren heeft zoveel mogelijk een positieve insteek.

Al kan niet van een methodiek gesproken worden, de wijze van begeleiding in Spaarnesicht getuigt zeker van een visie. De wijze van begeleiding vertoont overeenkomsten met het competentiegericht werken. Competentiegericht werken, ofwel werken volgens het competentiemodel, is een methodiek waarbij de hulpverlener zich richt op het sterker en weerbaarder maken van mensen door het vergroten van hun vaardigheden. De nadruk ligt op het bekrachtigen van sterke punten in plaats van op het afleren van zwakke punten. Binnen de (jeugdhulp)verlening is competentiegericht werken effectief gebleken en wordt de methodiek veel gebruikt (Slot & Spanjaard, 2009).

Toch zou het aan te bevelen zijn de visie die Spaarnesicht nu duidelijk uitdraagt uit te werken naar een methodiek of methodische wijze van begeleiden. Het zich meer richten op het werken volgens effectieve methodieken heeft meerdere voordelen waar Spaarnesicht baat bij zou kunnen hebben, zelfs in de begeleiding van de unieke doelgroep waar zij mee te maken hebben. Door de nu deels impliciete werkwijze meer te expliciteren en inzichtelijker te maken, voor zowel de begeleiders als degene die de begeleiding krijgen, zijn verwachtingen duidelijker, kan er beter vooruit gekeken worden, wordt het gemakkelijker de begeleiding te evalueren (en eventueel bij te stellen), wordt het eenvoudiger de werkwijze over te dragen aan

anderen en staat men sterker in de verantwoording ten opzichte van derden (bijv. financiers).

4.5 Enkele suggesties voor aanpassing van de werkwijze

Het onderzoek laat ook enkele aanknopingspunten voor verbetering of aanpassing van de werkwijze zien. Allereerst laat de analyse van de eindverslagen zien dat het veelal onbekend is of dat niet genoteerd is of de tijdens de *intake* vastgestelde afspraken en leerdoelen zijn gerealiseerd op het moment dat de jongere uit Spaarnezicht vertrekt. Voor een aantal jongeren zal het niet mogelijk geweest zijn om na te gaan of afspraken zijn nagekomen en leerdoelen zijn behaald. Voor de jongeren waarvan dit echter wel bekend is, is het raadzaam extra tijd en moeite te investeren in het goed documenteren in de eindverslagen of en in welke mate de in de *intake* gemaakte afspraken en doelen zijn gerealiseerd en of afspraken en doelen tussentijds gewijzigd zijn (en in welke mate zij vervolgens zijn gerealiseerd). Wanneer meer gegevens bekend zijn over gerealiseerde afspraken en doelen, kan het effect van de begeleiding beter geëvalueerd worden en kan inzichtelijker gemaakt worden of aanpassingen in de werkwijze noodzakelijk zijn. Ook is het van belang afspraken en doelen zoveel mogelijk in termen van haalbaarheid en specificiteit te formuleren. Dit vergroot de evalueerbaarheid.

De uitkomsten van de vragenlijst waarin begeleiders en mentoren kunnen aangeven waar zij in hun begeleiding het accent op leggen en hoe zwaar dit accent is (VHG), bieden ook een aanknopingspunt voor het optimaliseren van de begeleiding. De aandachtsgebieden die in de VHG genoemd worden – Autonomie, Ondersteunen en Controleren - zijn aspecten van begeleiding geven die nauw verweven (kunnen) zijn in de faciliterende, coördinerende, mediërende en controlerende functie die begeleiding in Spaarnezicht heeft. Begeleiders en mentoren geven aan dat zij alle aandachtsgebieden die in de VHG genoemd worden evenveel aan de orde laten komen in hun begeleiding. Maar de accenten die deze aandachtsgebieden krijgen zouden duidelijker tot uiting mogen komen.²¹ Mogelijk gaat dit min of meer vanzelf wanneer de begeleidingswijze meer geëxpliciteerd wordt of voorzien wordt van een onderliggende methodiek

Een laatste punt dat mogelijk in de begeleidingswijze een duidelijker plek moet krijgen is hoe om te gaan met de emotionele of psychische problemen waar de meeste jongeren mee kampen. De jongeren in het onderzoek gaven aan hier niet of nauwelijks met de begeleiding over te willen of kunnen praten, terwijl de meeste jongeren wel veel problemen ondervinden. Mogelijk ligt een handelingsverlegenheid

²¹ Zoals in Voetnoot 20 is aangegeven, zijn voor de VHG geen normgegevens beschikbaar. Dit maakt het lastig om een kwantitatief oordeel aan de scores toe te kennen en een aanbeveling te doen in welke mate de accenten nog versterkt kunnen worden.

hier aan ten grondslag bij zowel de jongeren als de begeleiders en mentoren. Jongeren weten aan de ene kant misschien niet hoe ze hun problemen onder woorden moeten brengen of bij wie ze het beste terecht kunnen. Aan de andere kant is het ook mogelijk dat de begeleiders en mentoren minder gemakkelijk over de emotionele en psychische problemen met de jongeren willen of kunnen praten. Zij zijn tenslotte begeleiders en geen behandelaars. (Wat niet wegneemt dat begeleiders wel gesprekken over emotionele en psychische gesprekken zouden kunnen voeren.). Daarnaast moet ook een professionele afstand bewaard kunnen worden in de relatie tussen de jongere en zijn begeleiders en mentor. Niettemin is het aan te bevelen hier in de werkwijze of methodiek aandacht aan te besteden.

4.6 Spaarnesicht werkt

Werkt het beleid van Spaarnesicht? Het onderzoek wijst uit dat deze vraag met een 'ja' beantwoord kan worden voor de in dit onderzoek onderzochte jongeren. Het onderzoek laat verschillende positieve uitkomsten zien. Begeleiders zijn allereerst gematigd positief tot positief over de toekomstkansen van de vertrekkende jongeren. Daarnaast geven de uit Spaarnesicht vertrekkende jongeren – middels de Exit vragenlijst en de Criterialijst – aan dat zij vinden dat de begeleiding in Spaarnesicht voor hen effectief is geweest. De Criterialijst die eveneens een maat voor maatschappelijke (re)integratie oplevert laat zien dat voor de reeds uit Spaarnesicht vertrokken jongeren geconcludeerd kan worden dat zij redelijk succesvol maatschappelijk gereïntegreerd waren. Ook gaf het merendeel van de reeds vertrokken jongeren aan dat hun middelengebruik genormaliseerd was.

Maar er is echter ook een drietal kanttekeningen te maken die laten zien dat deze resultaten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Allereerst is de in het onderzoek betrokken groep vertrekkende en reeds uit Spaarnesicht vertrokken jongeren klein. Vooral jongeren die al langere tijd uit Spaarnesicht vertrokken waren, waren niet altijd eenvoudig te traceren. De groep onderzochte jongeren is daarom niet alleen een kleine steekproef, maar mogelijk ook nog eens een selecte steekproef. Juist die jongeren die te traceren zijn en willen meewerken aan een onderzoek, zijn mogelijk ook de jongeren waar het momenteel (relatief) goed mee gaat. Wellicht zijn dit al vanaf het moment dat zij in Spaarnesicht terechtkwamen jongeren die in verschillende onderzoeken als 'de meer kansrijke jongeren' beschreven worden, jongeren waarbij de problematiek op alle gebieden nog relatief mild (zie ook Franssen & Van den Handel, 2011). Daarnaast zien we dat het merendeel van de vertrekkende en reeds vertrokken jongeren schulden hebben. Hoewel een aantal jongeren aangeeft een schuldsaneringsregeling te hebben, is het hebben van schulden een factor die de positieve effecten gemakkelijk kan teniet doen. Tot slot is in het onderzoek de effectiviteit van de begeleiding voor een groot deel geoperationaliseerd als de mate waarin jongeren maatschappelijk

gereïntegreerd zijn. Voor een deel van de Spaarnezichtbewoners zal maatschappelijke reïntegratie niet het doel van de begeleiding zijn. Het gaat dan voornamelijk om bewoners die zware psychische problemen hebben. Voor hen is het doel van de begeleiding vaak het verbeteren van de situatie waarin ze zich bevinden. Vaak betekent dit opname in een gesloten inrichting. Hier heeft het onderzoek zich niet op gericht.

4.7 Slotbeschouwing

“Doen we de goede dingen, en doen we die goed genoeg?” Dat is waar het in de kern, volgens een veel gebruikte omschrijving, bij kwaliteit om gaat. Kwalitatief goede hulp of zorg betekent dat (onder de juiste condities) voor de beoogde doelgroep met de bedoelde aanpak de gewenste resultaten worden behaald (zie bijv. Van Yperen, Bijl & Veerman, 2008). Het huidig onderzoek laat zien dat Spaarnezicht hier in lijkt te slagen. Spaarnezicht is een maatschappelijk vangnet voor een groep jongeren met diverse, vaak complexe problemen, waarvan de dak- of thuisloosheid op dat moment een van meest pregnante problemen is. Door te faciliteren, te coördineren, te mediëren en te controleren bouwt Spaarnezicht aan een sterker en op maat geweven vangnet, van waaruit de jongeren (opnieuw) een toekomst kunnen gaan opbouwen. Maar er zijn enkele kanttekeningen gemaakt bij de uitkomsten van het onderzoek, waardoor conclusies soms met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Er zijn eveneens enkele verbeterpunten. Door aan deze punten te werken kan de kwaliteit van de hulp en zorg die Spaarnezicht biedt nog beter worden.

Naast het *management* van Spaarnezicht zijn de onderzoeksresultaten mogelijk ook interessant voor andere partijen. Allereerst voor de financiers van Spaarnezicht. De uitkomsten van dit onderzoek bevestigen in ieder geval voor de in dit onderzoek onderzochte jongeren de beschikbaar gestelde middelen goed besteed worden. Ten tweede ondersteunen de huidige bevindingen de legitimatie dat meer (systematisch) onderzoek nodig is om de verschillende profielen van verschillende groepen zwerfjongeren in kaart te brengen. Net als Fransen en Van de Handel (2011) moet ook hier geconcludeerd worden dat **het** profiel van **de** zwerfjongere niet is vast te stellen. Het huidig onderzoek levert wel twee mogelijke kenmerken op van jongeren die er in slagen maatschappelijke goed te (re)integreren. Allereerst zien we dat het belangrijk is dat jongeren traceerbaar zijn na hun verblijf in Spaarnezicht. Het recentelijk door de gemeente Haarlem ingevoerde gemeentelijk volgsysteem zal hier mogelijk bij helpen. Daarnaast is het hebben van woonruimte, het gaan naar school of het hebben werk, het hebben van inkomsten uit legale bronnen, het niet hebben van justitiële of politiecontacten en het hebben van een netwerk waarop teruggevallen kan worden niet altijd een garantie voor succesvolle reïntegratie. Met name het hebben van schulden – vooral wanneer een adequate

schuldsaneringsregeling ontbreekt – lijkt dit negatief te kunnen beïnvloeden. Spaarnezicht zou mogelijk al een eerste stap in de richting van een onderzoek naar de verschillen in profielen van zwerfjongeren kunnen doen door te kijken of reeds uit Spaarnezicht vertrokken jongeren na een bepaalde tijd nog steeds traceerbaar zijn en te kijken in hoeverre zij (nog) schulden hebben. (Zo kan verder gezocht naar aanvullende evidentie voor bovenstaande beweringen.) Ten derde bieden de resultaten van dit onderzoek mogelijk ook een inhoudelijke verdieping en verbreding van de inventarisatie die in 2010 door de gemeente Haarlem werd uitgevoerd. Het huidige onderzoek geeft informatie welke positie Spaarnezicht in de keten heeft, met welke partijen nauw wordt samengewerkt en welke verantwoordelijkheden Spaarnezicht draagt. De huidige onderzoeksresultaten kunnen de beeldvorming over Spaarnezicht completeren. Bovendien biedt dit onderzoek, in tegenstelling tot de hierboven genoemde inventarisatie, inzicht in het aanbod en in de werkwijze van Spaarnezicht alsmede in de opbrengst hiervan. In de vierde plaats zijn de onderzoeksresultaten ook in een breder verband interessant. Zij kunnen de gemeente Haarlem helpen het beleid voor zwerfjongeren te verbeteren teneinde een sluitende keten van voorzieningen voor deze doelgroep te realiseren (Algemene Rekenkamer, 2009). Mogelijk kunnen de resultaten eveneens interessant zijn voor (centrum)gemeenten buiten de regio Haarlem om beleidsvorming en beleidsbesluiten te (her)formuleren. Tot slot zijn de resultaten mogelijk interessant voor andere instanties die zwerfjongeren opvangen. Het huidige onderzoek biedt de mogelijkheid het eigen beleid en werkwijze te vergelijken met de aanpak van Spaarnezicht.

Referenties

- Algemene Rekenkamer (2009). *Opvang zwerfjongeren 2009*. Den Haag: Sdu.
- Appelo, M. T. (2005). *De Positieve Uitkomsten Lijst (PUL) Handleiding*. Nijmegen: Cure & Care Tests.
- Arrindell, W.A. & Ettema, J.H.M. (2003). *Symptom Checklist (scl-90). Handleiding bij een multidimensionele psychopathologie-indicator*. Lisse: Swets.
- Beenker, L.G.M. & Bijl, B. (2003). *Van invoering naar uitvoering. Een eerste evaluatie van de implementatie van het competentiemodel in vier justitiële jeugdinrichtingen*. Duivendrecht: PI Research.
- Beenker, L.G.M, Veldt, M.C.A.E. van der & Bijl, B. (2003). *BOPPI Breed Uitgemeten. Een onderzoek naar de doelgroep en de interventies van een ambulante hulpvorm voor jongeren in Amsterdam*. Duivendrecht: PI Research.
- Breuk, R.E., Clauser, C.A.C., Stams, G.J., Slot, N.W. & Doreleijers, T.A.H. (2007). The validity of questionnaire self-report of psychopathology and parent-child relationship quality in juvenile delinquents with psychiatric disorders. *Journal of Adolescence*, 30(5), 761-771.
- Brummelhuis, K. & Drouven, L. (2011) *Telling zwerfjongeren. Aantallen op basis van definitie 2010*. Enschede: Bureau HHM
- Bussel, M. van (2010). Meer nodig dan bad, bed en brood: zwerfjongeren zijn gebaat bij begeleiding met tijd en rust. *Zorg + Welzijn*, 16 (2), 31-33.
- Doedens, P., Meulders, W.A.J., & Knibbe, R.A., (2004). *Bemoeizorg. Uitkomsten van literatuur en praktijkonderzoek in de verslavingszorg*. Resultaten Scoren, Ontwikkelcentrum Sociaal Verslavingsbeleid: Maastricht.
- Fransen, N. & Handel, C. van den (2011). *Zwerfjongeren in beeld. Literatuurstudie naar kennisontwikkeling over zwerfjongeren*. Amsterdam: DSP.
- Fransen, N. Handel, C. van den & Wolswinkel, L. (2009). *Zwerfjongeren (z)onder dak. Casus onderzoek naar de overstap van Jeugdzorg naar Maatschappelijke Opvang*. Amsterdam: DSP.
- Haaster, A.G.J.; Veldt, M.C.A.E. van der & Bogaart, P.H.M. van den (1997). *Vertrektraining ter Voorkoming van Thuisloosheid bij jongeren. De empirische evaluatie van de ontwikkeling van een nieuw trainingsprogramma*. Leiden: COJ.
- Heineke, D. (2007). *Zwerfjongeren. Vraag, aanbod en beleid op een rij*. Utrecht: Movisie.

- Kloosterman, M. V., & Veerman, J. W. (1997). *Tweede tussenrapport interventie-evaluatie onderzoek Boddaert*. Duivendrecht: Paedologisch instituut.
- MOgroep/Stichting Alexander (2009). *Handleiding Exitvragenlijst Zorgaanbieders*.
- Schreurs, P.J.G., Willige, G. van de, Brosschot, J.F., Tellegen, B. & Graus, G.M.H. (1993). *UCL | Utrechtse Coping Lijst*. Amsterdam: Pearson.
- Slot, N. & Spanjaard, H. (2009). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg. Hulpverlening voor kinderen en jongeren in tehuizen*. Baarn: HB Uitgevers. (Derde, geheel herziene druk).
- Spaarnezicht (2009). *Maatschappelijk Jaarverslag 2008*. Haarlem: Stichting Spaarnezicht, sociaal jongerenpension.
- Spaarnezicht (2009). *Spaarnezicht biedt perspectief en wil dat blijven doen. Brandbrief*.
(<http://www.spaarnezicht.nl/images/stories/downloads/zorgbrief%20spaarnezicht%20najaar%202009.pdf>)
- Spanjaard, H. (2009). *Handleiding bij De VertrekTraining. Intensief ambulante hulp gericht op competentievergroting en netwerkversterking*. Amsterdam: SWP.
- Spanjaard, H.J.M., Kloosterman, M.V. & Esmeijer, F.J. (2000). *Werk in uitvoering: Onderzoek naar doelgroep en kwaliteit van de SVO-ZMOK-school De Werkruimte*. Duivendrecht: PI Research.
- SZN / Stichting Zwerfjongeren Nederland (2009). *Help zwerfjongeren vooruit. Jaarverslag 2008*. Amsterdam: SZN.
- Vertrouwen in de zorg: de beleidsdoelstellingen van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) (2011)*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Yperen, T. van, Bijl, B. & Veerman, J.W. (2008). *Op weg naar veelbelovend. In: Yperen, T. van & Veerman, J.W. (red.). Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. Delft: Eburon.

Bijlage A Toelichting instrumenten

Tabel A.1 Overzicht van de door jongeren ingevulde vragenlijsten uitgesplitst naar onderzoeksvraag, meetmoment, beoogd doel en aantal afgenomen vragenlijsten

Instrument	Onderzoeksvraag	Meetmoment	Doel	Aantal
Symptom Check List (SCL-90)	1	Verblijf	De SCL-90 is een vragenlijst voor het meten van de ervaren mate van psychische en lichamelijke klachten (Arrindell & Ettema, 2003). <ul style="list-style-type: none"> • 90 items • 8 schalen: Agorafobie, Angst, Depressie, Somatische klachten, Insufficiëntie van denken en handelen, Wantrouwen en interpersoonlijke sensitiviteit, Hostiliteit en Slaapproblemen. 	25
De Utrechtse Coping Lijst (UCL)	1	Verblijf	De UCL meet de manier waarop iemand omgaat met problemen of stressvolle situaties (Schreurs e.a., 1993). <ul style="list-style-type: none"> • 47 items • 7 schalen: Actief aanpakken, Palliatieve reactie, Vermijden, Sociale steun zoeken, Passief reactiepatroon, Expressie van emoties en Geruststellende gedachten. 	25
Jouw Mening	2	Vertrek Follow up	' Jouw Mening ' meet de mening en tevredenheid over het verblijf in en de begeleiding door Spaarnezicht (Beenker & Bijl, 2003; Beenker, Van der Veldt & Bijl, 2003). <ul style="list-style-type: none"> • 15 items 	6 5
Exitvragenlijst	3	Vertrek	De Exitvragenlijst geeft een indicatie van de resultaten begeleiding van Spaarnezicht heeft gehad (MOgroep/St. Alexander, 2009). <ul style="list-style-type: none"> • 10 items 	6
Criteria-vragenlijst	3	Vertrek Follow up	De Criteria lijst geeft inzicht de geboekte vorderingen op een aantal criteria die indicatief worden geacht voor de mate van maatschappelijke (re)integratie van zwerfjongeren. (Van Haaster, Van der Veldt & Van den Bogaart, 1997; Spanjaard, 2009). <ul style="list-style-type: none"> • 20 items 	6 8
Positieve Uitkomsten Lijst (PUL)	3	Follow up	Met de PUL kunnen aan draagkracht gerelateerde kenmerken worden vastgesteld (Appelo & Harksema-Schouten, 2005) <ul style="list-style-type: none"> • 10 items • 2 schalen: Autonomie en Sociaal Optimisme 	8

Tabel A.2 Overzicht van de door begeleiders en mentoren ingevulde vragenlijsten uitgesplitst naar onderzoeksvraag, meetmoment, beoogd doel en aantal afgenomen vragenlijsten.

Instrument	Onderzoeksvraag	Meetmoment	Doel	Aantal
begeleiders				
Vragenlijst Handelen Groepsleiding (VHG)	2	Verblijf	M.b.v. de VHG wordt in kaart gebracht welke accenten mentoren aanbrengen in het handelen en de omgang met de jongeren voor wie zij verantwoordelijk zijn (Kloosterman & Veerman, 1997). <ul style="list-style-type: none"> • 21 items • 3 schalen: Autonomie/Uitnodigen, Controleren, en Ondersteunen. 	18
De Toekomst	3	Follow up	De Toekomst' geeft een inschatting over het toekomstig functioneren van een jongere, na vertrek uit Spaarnezicht (Spanjaard, Kloosterman & Esmeijer, 2000). <ul style="list-style-type: none"> • 10 items 	12

Tabel A.3 Overige informatiebronnen, uitgesplitst naar onderzoeksvraag, beoogd doel en aantal geanalyseerde bronnen.

Informatie-bron	Onderzoeksvraag	Doel	Aantal
<i>Intake</i> verslag	1	Problematiek van de jongeren	41
<i>Intake</i> verslag	2	Gestelde doelen en plan van aanpak	41
Eindverslag	3	Behaalde doelen	25
Interviews	2	Werkwijze	4
Checklist	2	Werkwijze en organisatie Spaarnezicht	1

Bijlage B Resultaten: functioneren jongeren

Tabel B.1 Scores op de verschillende schalen van de SCL-90 uitgesplitst naar geslacht

Schaal	Scorecategorie	Man (%)	Vrouw (%)
Agorafobie	Onder gemiddeld	-	-
	Gemiddeld	60,0	56,0
	Boven gemiddeld	40,0	44,0
Angst	Onder gemiddeld	33,3	20,0
	Gemiddeld	33,3	30,0
	Boven gemiddeld	33,3	50,0
Depressie	Onder gemiddeld	26,7	20,0
	Gemiddeld	33,3	24,0
	Boven gemiddeld	40,0	56,0
Somatische klachten	Onder gemiddeld	46,7	10,0
	Gemiddeld	20,0	20,0
	Boven gemiddeld	33,3	70,0
Insufficiëntie van denken en handelen	Onder gemiddeld	13,3	20,0
	Gemiddeld	46,7	10,0
	Boven gemiddeld	40,0	70,0
Wantrouwen en interpersoonlijke sensitiviteit	Onder gemiddeld	26,7	20,0
	Gemiddeld	33,3	24,0
	Boven gemiddeld	40,0	52,0
Hostiliteit	Onder gemiddeld	6,7	24,0
	Gemiddeld	33,3	12,0
	Boven gemiddeld	60,0	64,0
Slaapproblemen	Onder gemiddeld	26,7	20,0
	Gemiddeld	13,3	12,0
	Boven gemiddeld	60,0	64,0

Tabel B.2 Scores op de UCL uitgesplitst naar geslacht

Schaal	Scorecategorie	Man (%)	Vrouw (%)
Actief aanpakken	Onder gemiddeld	6,7	50,0
	Gemiddeld	80,0	50,0
	Boven gemiddeld	13,3	-
Palliatieve reactie	Onder gemiddeld	20,0	10,0
	Gemiddeld	26,7	80,0
	Boven gemiddeld	53,3	10,0
Vermijden	Onder gemiddeld	6,7	-
	Gemiddeld	46,7	70,0
	Boven gemiddeld	46,7	30,0
Sociale steun zoeken	Onder gemiddeld	33,3	70,0
	Gemiddeld	26,7	30,0
	Boven gemiddeld	40,0	-
Passief reactiepatroon	Onder gemiddeld	26,7	40,0
	Gemiddeld	26,7	20,0
	Boven gemiddeld	46,7	40,0
Expressie van emoties	Onder gemiddeld	40,0	10,0
	Gemiddeld	33,3	60,0
	Boven gemiddeld	26,7	30,0
Geruststellende gedachten	Onder gemiddeld	20,0	30,0
	Gemiddeld	46,7	70,0
	Boven gemiddeld	33,3	-

Bijlage C Resultaten: afspraken en leerdoelen

Tabel C.1 Bij intake geformuleerde afspraken en persoonlijke leerdoelen per leefgebied.

Aandachtsgebied	Afspraken of leerdoelen	Beschrijving
Dagbesteding	Afspraken	inschrijven voor een opleiding, contact opnemen met <i>jobcoach</i> , contact opnemen met hulpverleningsinstantie, sportieve en creatieve bezigheden hervatten, vrijetijdsbesteding zoeken
	Leerdoelen	zinnvolle dagbesteding zoeken (binnen bepaalde termijn), evt. met begeleiding van Spaarnezicht, <i>jobcoach</i> , andere instantie of combinaties hiervan
Praktisch functioneren	Afspraken	studiefinanciering regelen, boetes betalen, reiskosten regelen, taakstraf uitzitten, ziektekostenverzekering betalen, haalt diploma, aanmelden bij sociale dienst
	Leerdoelen	houden aan huisregels, schuldsaneringsregeling, ziektekostenverzekering betalen, structuur in leven aanbrengen, leven op orde hebben
Sociaal functioneren	Afspraken	ouders en familie betrekken bij verblijf in Spaarnezicht, sportieve en creatieve bezigheden hervatten, vrijetijdsbesteding zoeken
	Leerdoelen	sociaal netwerk opbouwen, relatie met ouder(s) gezond houden, werken aan sociale vaardigheden
Psychisch functioneren	Afspraken	afspraak maken met psycholoog, psychiater, hulpverleningsinstantie, laten uitvoeren persoonlijkheidsonderzoek, medicatie gebruiken
	Leerdoelen	werken aan cognitieve of gedragsmatige veranderingen, verwerken verleden, zelfvertrouwen opbouwen, agressieregulatie, omgaan met stress en problemen, keuzes leren maken, emotieregulatie, beïnvloedbaarheid, om hulp leren vragen, vertrouwen in anderen, positief blijven, accepteren grenzen
Lichamelijk functioneren	Afspraken	begeleiding middelengebruik of medicatie-inname, drugstest ondergaan, inschrijven bij huisarts of tandarts
	Leerdoelen	middelengebruik reguleren, (basis) zelfzorg
Huisvesting	Afspraken	begeleiding krijgen bij vinden woonruimte, inschrijven voor woonruimte
	Leerdoelen	stabiliseren levensomstandigheden en financiën zodat naar woonruimte gezocht kan worden, stap voor stap voorbereiden op zelfstandig wonen, (binnen bepaalde termijn) duidelijkheid krijgen in vervolgperspectief.

Tabel C.2 Gerealiseerde afspraken en persoonlijke leerdoelen per leefgebied bij afsluiting van het verblijf in Spaarnezicht.

Aandachtsgebied	Afspraken of leerdoelen	Realisatie	Aantal
Dagbesteding	Afspraken	Ja	2
		Nee	1
		Onbekend	22
	Leerdoelen	Ja	7*
		Nee	1
		Onbekend	17
Praktisch functioneren	Afspraken	Ja	2*
		Nee	-
		Onbekend	23
	Leerdoelen	Ja	5*
		Nee	2
		Onbekend	18
Sociaal functioneren	Afspraken	Ja	-
		Nee	-
		Onbekend	25
	Leerdoelen	Ja	3
		Nee	1
		Onbekend	21
Psychisch functioneren	Afspraken	Ja	1
		Nee	1
		Onbekend	23
	Leerdoelen	Ja	1
		Nee	1
		Onbekend	23
Lichamelijk functioneren	Afspraken	Ja	4*
		Nee	1
		Onbekend	20
	Leerdoelen	Ja	2
		Nee	-
		Onbekend	23
Huisvesting	Afspraken	Ja	-
		Nee	-
		Onbekend	25
	Leerdoelen	Ja	1
		Nee	1
		Onbekend	23

* Het komt voor dat een afspraak of een leerdoel niet helemaal maar wel grotendeels is gerealiseerd.